

Предраг Пипер (Белград, Сербия)

Ивичевский период в развитии славянского языкознания в Сербии во второй половине XX века

Аннотация: Предметом настоящей статьи является вклад сербских ученых в развитие славянского языкознания во второй половине XX в., который рассматривается как с точки зрения хронологии и периодизации научного развития, так и с учетом других критериев историографии науки о языке, таких как: проблемный, теоретический, методологический, педагогический, персональный и институциональный. В статье выделяются три периода развития славянского языкознания в Сербии во второй половине XX в. Первый период, до конца пятидесятых годов, отличался разнообразием исследований при сохранении, в основном, традиционного теоретического подхода, наиболее успешно представленного в Белградской лингвистической школе Александра Белича. Вторым периодом, с конца пятидесятых и до конца восьмидесятых годов, является период становления и расцвета Новисадской лингвистической школы Милки Ивич и Павла Ивича, для которой характерно расширение теоретических рамок исследования с преобладанием структурного подхода. Начиная с восьмидесятых годов эту школу также характеризует применение функционально-семантического и когнитивного подходов, расширение проблемного охвата исследований. В девяностых годах XX в., в отличие от предыдущего периода, основное внимание с изучения сербохорватского переключается на изучение сербского языка и на вопросы его нормирования. Большое внимание уделяется сопоставительным и типологическим исследованиям сербского и других языков на всех языковых уровнях. Во второй половине XX века славянское языкознание в Сербии развивается в нескольких университетах, заметно увеличивается количество специалистов по отдельным областям славянского языкознания, возникают и укрепляются новые формы сотрудничества, расширяются международные научные связи.

Ключевые слова: ивичевский период, сербское языкознание, славяноведение, сербский язык, славянские языки, XX век, историография науки

О ивићевском периоду српске лингвистичке славистике друге половине XX века¹

Апстракт: У раду се излаже општи преглед развоја српске лингвистичке славистике друге половине XX века, посматран са становишта хронологије и периодизације њеног развоја као и других критеријума описа и вредновања научног развоја као што су проблемски, теоријски, методолошки, институционални, кадровски, персонални итд. Основни предмет чланка је ивићевски период у развоју српске лингвистичке славистике друге половине XX века.

Кључне речи: Ивићевски период, српска лингвистика, славистика, наука о српском језику, XX век, историографија науке

Ivichev Period in the Development of Slavic Linguistics in Serbia at the Second Half of the 20th century

Abstract: The article presents a general overview of the development of Serbian linguistic Slavistics from the second half of the 20th century, which is studied in the context of its development, including describing and evaluating criteria such as problematic, theoretical, methodological, institutional, personal. The main theme of the article is the Ivichev period in the development of Serbian linguistic Slavistics from the second half of the 20th century.

Key words: Ivichev period, Serbian linguistics, Slavicism, the Serbian language studies, the 20th century, historiography of science

1. Терминолошки израз *српска лингвистичка славистика* овде, и уопште, означава, пре свега, истраживања српских лингвиста која имају за предмет српски језик и друге словенске језике. Као што између лингвистичке славистике и других грана славистике постоје области и дисциплине које су мање или више прелазне природе, тако ни национална одредница у том изразу нема апсолутно оштрих граница. Значајан је допринос проучавању српског и других словенских језика који су у Југославији поред српских дали лингвисти других националности, а заслужује да се има у виду допринос који тој предметној области дају српски лингвисти на страни – као гостујући професори, сарадници у међународним часописима, иностраним издавачким кућама и сл.

Историја српске лингвистичке славистике још није добила монографску синтезу, а није било ни покушаја да се научним скупом или зборником дâ укупна макар и

¹ Ужа верзија овог рада објављује се у зборнику реферата српских учесника 16. међународног славистичког конгреса. У раду се износе резултати рада на пројекту Лингвистичка славистика као предмет научне критике и историографије, који је пројекат аутора овога рада у САНУ. У предметном погледу та књига наслања се на књиге истог аутора: Прилози историји српске славистике: библиографска грађа. Београд: Чигоја штампа, 2011; Прилози историји српске лингвистичке славистике: Друга половина XX века. Београд: Чигоја штампа, 2018.

еклектички збирна слика њеног развоја и актуелног стања па ни да се изложи само као преглед, али је ипак делимично осветљена у већем броју појединачних радова различитих аутора, који су с различитим циљевима и користећи различите методе лингвистичке историографије фокусирали на појединим њеним питањима.

Ако историју науке, као и историју уопште, видимо као укупност процеса, догађаја, њихових учесника и околности у којима се они деловали, а историографију науке као покушаје да се тако схваћена историја научним методама опише и објасни, онда су то и главне саставнице како лингвистичке историографије уопште, тако и, уже, историографије српске лингвистичке славистике.

Циљ овога рада јесте да се овде у главним цртама изложи општа слика развоја српске лингвистичке славистике друге половине XX века, као периода којим је у великој мери одређено савремено стање српске лингвистичке славистике и који се на позадини рељефа историје науке по неколико критеријума јасно издваја како од претходног периода, српске лингвистичке славистике прве половине XX века, тако, мада мање изразито, и од српске лингвистичке славистике почетка XXI века, а и од паралелног развоја науке о словенским језицима у другим земљама и научним срединама. То су критеријуми доминантних истраживачких области, доминантних истраживачких проблема, теоријско-методолошких праваца, условљености науке друштвено-политичким околностима и водећих лингвиста, који су имали најјачи утицај на обликовање српске лингвистичке славистике друге половине XX века као и постигнутих, али и неостварених резултата.

2. У историји српске лингвистичке славистике, у чијем је средишту увек била наука о српском језику, издваја се неколико периода.

Периодизације спадају у основна питања историографије, укључујући научну историографију. Процеси, личности и догађаји у историографији се описују и објашњавају на позадини ширих временских одсека којима они припадају, а ти широки временски пејзажи могу бити лакше сагледани, описани и протумачени ако се на рељефу историјског времена издвоје најзначајнији оријентири и границе, понекад јасне и очигледне, понекад мање или више условне¹.

Упркос тој условности, која важи и за називе појединих раздобља, неспорно је да се у панорами историје науке одређене целине издвајају по неким својим препознатљивим обележјима, а називе добијају према доминантним теоријама, проблемским областима или личностима које су им дале најснажнији печат. Већ је избор назива неког периода први корак у његовом тумачењу и вредновању, јер се њиме ставља у први план, као значајније од других, једно његово обележје и један критеријум виђења. Из угла теорије научних револуција Томаса Куна, то су називи научних парадигми који су обележили поједине периоде, док су из угла епистемолошке теорије Мишела Фукоа то доминантне епистеме у појединим периодима, као преовлађујући начин мишљења, поимања стварности па и поглед на свет итд. Пулсирање историје није равномерно, што важи и за историју науке.

Слично другим европским националним филологијама, српска филологија стара је око два века.

Прва половина XIX века и почетак друге половине представљали су *вуковски период* у њеном развоју, јер је у њему централно место имала реформа српског

¹ Пипер П. Осврт на питање периодизације. У зб.: Периодизација нове српске књижевности поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића: зборник реферата / ур. Злата Бојовић. Београд: САНУ (у штампи).

књижевног језика, коју је спровео Вук Караџић, разуме се, не сâм, него са ослонцем на доприносе многих својих претходника и савременика.

Друга половина XIX века јесте *даничићевски период* у развоју српске филологије, и уже науке о српском језику, која је била превасходно обележена трудом најистакнутијег настављача реформе српског књижевног језика Ђуре Даничића.

Белићевски период пада на прву половину XX века када се у науци о српском језику и српској лингвистичкој славистици у целини уочљиво издвајала фигура Александра Белића, научника разгранатог и обимног опуса, једног од истакнутих европских слависта свога времена.

Белићево учење о језику развијано је и примењивано и у другој половини XX века, посебно у радовима М. Стевановића и његових сарадника и настављача, али најизразитији печат српској лингвистичкој славистици тога периода дали су Павле и Милка Ивић, због чега том периоду развоја српске лингвистичке славистике најпре припада назив *ивићевског периода*, обележеног највише њиховим теоријско-методолошким доприносима, проблемски врло разуђеним истраживањима, модерном лингвистичком школом коју су оформили у Новом Саду и научним угледом који су стекли и у европским лингвистичким круговима, али и у даљим научним срединама, од САД до Јапана. Наслеђе Павла и Милке Ивић развија се и даје плодове и у првим деценијама XXI века у различитим областима науке о српском језику и лингвистичке теорије – од дијалектологије, историје језика, етимологије, фонологије, лексикологије и лексикографије до граматике, когнитивне лингвистике, социолингвистике и других интердисциплинарних истраживања.

3. Српска лингвистичка славистика друге половине XX века обухвата три периода: први, до краја педесетих година, други до краја осамдесетих година и трећи – период деведесетих година XX века (в. Пипер 1998).

Стање српске науке о словенским језицима у послератним годинама прегледно је осветлио Петар Ђорђевић у свом реферату за београдски Међународни славистички састанак, одржан од 15. до 21. септембра 1955. године са главним циљем да се обнови одржавање међународних славистичких конгреса.

Прве две деценије друге половине XX века представљале су наставак белићевског раздобља, одн. претходних деценија у развоју српске лингвистике. Одједи маризма били су у Србији послератног периода занемарљиво ретки и слаби, али нису биле много присутније ни идеје модерних лингвистичких школа.

Послератне године до краја прве деценије друге половине XX века биле су у српској лингвистичкој славистици, а посебно у науци о српском језику, изузетно плодне¹, а неколико десетина значајних монографија и приручника који су у том периоду објављени нагостили су скоро све главне правце развоја српске лингвистике и лингвистичке славистике друге половине XX века, укључујући општу лингвистику (Белић 1958; Белић 1959)², историју језика (Белић 1950; Поповић И. 1955; Павловић М. 1956; Белић 1960; Поповић И. 1960), дијалектологију (Московљевић 1950; Ивић П. 1956; Ивић П. 1957; Ивић П. 1958), књижевни језик

¹ Сличан полет, али из више других разлога, карактеристичан је за српску лингвистичку славистику последње деценије XX века, в. Пипер 1998.

² Овде и даље ради уштеде у простору не наводи се комплетна библиографија посебних публикација српске лингвистичке славистике друге половине XX века него се на посебне публикације упућује најчешће само именом аутора или уредника и годином издања. Потпуни библиографски подаци о тим издањима могу се наћи у поменутој књизи *Прилози историји српске лингвистичке славистике: друга половина XX века*. За остало в. библиографију на крају рада.

(Белић 1951), граматичке монографије (Стојићевић 1951; Грицкат 1954; Ивић М. 1954; Лалевић 1956), фонетику и акцентологију (Белић 1948; Живановић 1951; Милетић 1952), граматику (Белић 1949; Лалевић 1951); фонетике и граматике других словенских језика (Георгијевић 1949; Кошутић 1950; Костељник 1923–1958; Радошевић 1959); стилистику (Павловић 1956), правописну проблематику (Белић 1949; Вуковић Ј. 1949; Вуковић Ј. 1952; Вуковић Ј. 1955; Правопис 1958; Правопис 1960), књижевни језик (Белић 1951); наставак објављивања Речника ЈАЗУ (1952), почетак објављивања Речника САНУ (1959), двојезичну словенску лексикографију (Московљевић 1949) и др., као и поновно објављивање радова најзначајнијих српских филолога претходних деценија и старијих (нпр. Решетар 1945; Мркаљ 1949; Решетар 1957; Караџић 1948; Караџић 1952).

4. Три лингвистичка догађаја са далекосежним резултатима падају на педесете године XX века и у сва три један од главних учесника био је Александар Белић.

Први је био међународног значаја – одржавање, на иницијативу Александра Белића, Београдског међународног славистичког састанка (1955), којим је обновљено одржавање међународних славистичких конгреса, прекинуто отказивањем већ потпуно припремљеног III Међународног славистичког конгреса, због тада сасвим извесног почетка новог великог рата у Европи. Трећи Међународни славистички конгрес требало је да буде одржан у Београду 1939, а материјали за тај конгрес били су у време отказивања одштампани¹.

Други крупан догађај тога периода, који је пресудно одредио даљи развој српског књижевног језика наредних деценија, био је Новосадски договор (1954), када је, по свој прилици на неформалну иницијативу политичког врха тадашње Југославије, 25 већином угледних књижевника и лингвиста из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине и Црне Горе на састанку у Матици српској, на основу анкете и тродневне расправе, донело десет закључака са снагом одлука, – да је народни језик Срба, Хрвата и Црногораца један језик, да је у називу језика нужно увек у службеној употреби истицати оба његова саставна дела (и хрватски и српски), да треба израдити заједнички речник и правопис српскохрватског језика и радити на стварању заједничке терминологије, као и да се не сме дозволити постављање вештачких препрека природном и нормалном развоју хрваткосрпског књижевног језика.

Слично бечком Књижевном договору (који су на иницијативу Аустријске монархије 1850. године у Бечу склопила петорица Хрвата, двојица Срба и један Словенац, написаном и потписаном латиницом, без помињања српског језика и ћирилице), од којег се почело одступати ускоро по његовом доношењу, у Хрватској је напуштање Новосадског договора, прво декларативно, а затим и реално, започето 1967. године, док су Срби тек деведесетих година XX века постепено почели свој књижевни језик опет називати српски језик (у разговорној употреби назив *српски језик* никада није ни нестао), али је глотоним *српскохрватски језик* из српског Устава изостављен тек 2004.

Ширење латинице на српском језичком простору, које је први замах добило у Краљевини СХС, а други у СФРЈ, наставило се Новосадским договором све до данашње парадоксалне ситуације да је српска ћирилица, српско традиционално писмо и једно од обележја српског културног идентитета, иако службено писмо српског језика, у језичкој стварности озбиљно угрожено, а српскохрватска латиница иако није службено писмо, у реалности је у Србији изразито доминантно.

¹ В. репринт: III међународни конгрес слависта / ред. Богољуб Станковић. Београд: Славистичко друштво Србије, 2008.

Забрана употребе ћирилице у Хрватској, коју је донела фашистичка “Независна држава Хрватска” већ 25. априла 1941. године¹, у послератном периоду је замењена њеним статусним и практичним маргинализовањем.

О српском писму и његовој историји у наведеном периоду српске лингвистичке славистике било је мање радова, укључујући поновљена издања², него о српској правописној проблематици (укључујући правописе, правописне приручнике, правописне полемике и радове о историји правописа)³.

Истраживања о српској ћирилици обухватала су и историју ћирилице, нпр. Ђорђевић (1971); Јерковић В. (1975); Ивић и Јерковић (1982); Јерковић В. (1983); НССВД 14/1 (1984); Грковић Ј. (1986); Константин Филозоф (1989); Грбић (1990); Грковић Ј. (1993); Чигоја (1994) и др., и истраживања која су се једним делом односила на савремено стање, нпр. Пешикан (1993), као и радове који су истицали значај ћирилице за српски културни идентитет⁴ и њену угроженост, нпр. Маројевић (1991); Лазо Костић (1999).

Питањима новије историје српског књижевног језика, употребе глотонимима *српски*, *српскохрватски*, *хрватски*, као и социолингвистичким аспектима употребе ћирилице и латинице био је посвећен велики део лингвистичке продукције у Србији, али и у другим републикама, данас, државама, у којима се тај језик говори, што је знатном делу лингвиста одвлачило пажњу и снагу од интензивнијег бављења неким другим научно актуелним питањима науке о српском језику.

Постизање Новосадског договора резултирало је и објављивањем правописа (1960) и шестотомног речника српскохрватског књижевног језика (1967–1976), што су са својим сарадницима започели неки од лингвистичких потписника тога договора. Трећи стуб даљег рада на српскохрватском књижевном језику била је граматика српскохрватског језика Михаила Стевановића (1964). Тадашњи правопис српскохрватског језика је тек 1993. године замењен савременим правописом српског књижевног језика, а четири деценије после почетка објављивања речника српскохрватског књижевног језика, објављен је једнотомни речник српског језика (2007)⁵, док је најплоднији био рад на пољу српске граматикографије будући да је објављено више граматика савременог српског књижевног језика које су различитог профила и обима. Граматика Михаила Стевановића протоком времена све је више добијала претежно историјску вредност, али она и даље остаје драгоцен извор података о граматичкој структури српског књижевног језика прве половине и средине ХХ века.

Треће, на средину педесетих година (1954, 1955) пада такође долазак Павла и Милке Ивић на тек основани Одсек за јужнословенске језике Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, чиме је почело стварање једног теоријски и методолошки модерног научног колектива, који ће, као Новосадска лингвистичка

¹ Слично забрани ћирилице у Хрватској одлуком хрватског Сабора 1914. године и забрани ћирилице у Босни и Херцеговини одлуком босанског Сабора 1915.

² Нпр. Мркаљ (1949); Ђорђевић (1971); В. Јерковић (1975); Караџић (1978); Константин Филозоф (1989); Маројевић (1991); Пешикан (1993); П. Ивић и др. (1998); Лазо Костић (1999).

³ Нпр. Белић (1949); Белић (1950); Правопис (1958); Правопис (1960); Марковић и др. (1972); П. Ивић и В. Јерковић (1981); П. Ивић и В. Јерковић (1982); П. Ивић и др. (1991); Пешикан и др. (1993); Симић и др. (1993); Правописне теме (1977–1980); Симић (1995); Правописни приручник (1998) и др.

⁴ О српском језичком и културном идентитету посматраном шире од питања употребе ћириличног писма в. Пијановић 2012; Тутњевић 2016.

⁵ Почетком 2018. године оформљен је у Матици српској колектив за израду новог вишестомног речника српског језика. Њиме руководи проф. др Рајна Драгићевић.

школа, најизразите обележити српску лингвистичку славистику друге половине XX столећа¹.

Крајем педесетих година објављене су и две за српску лингвистичку славистику посебно важне монографије, од којих свака заузима кључно место у опусу својих аутора. Александар Белић је објавио 1958. и 1959. године друго, проширено издање књиге *О језичкој природи и језичком развоју*, као круну својих истраживања, успешно започетих дијалектолошким истраживањима, настављених упоредноисторијским славистичким истраживањима, историјом српског књижевног језика и језичком нормативистиком, а закључно овенчаних монографском синтезом његових општелингвистичких погледа, изложених претежно на српској језичкој грађи, проширених идејама које би тада могле звучати новаторски да су биле саопштене на неком светском језику (на пример, Белићево учење о универзалијама, које је он звао језичким константама).

При крају белићевског периода Ирена Грицкат се монографијом *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама* (1954) убедљиво представила научној јавности као једна од водећих међу лингвистима новог поколења, а Милка Ивић је заблистала монографијом из историјске семантичке синтаксе *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој* (1954). Написана са ослонцем на најбоље у традицији на којој је Милка Ивић научно поникла, та књига је најавила нову страницу у развоју српске лингвистичке славистике, коју су својим првим монографијама потврдили и други посебно даровити млади слависти послератног периода.

Од почетка шездесетих година српска лингвистичка славистика развијала се првенствено у знаку идеја које су стизале из претежно младог и полетног научног славистичког колектива са Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, који се развијао и деловао с јаким ослонцем на прашки и харвардски структурализам, врло отворен и за друге инспиративне лингвистичке идеје тога времена као и за њихово креативно развијање и примењивање у различитим проблемским областима, а највише у дијалектологији, историји језика, граматизи, теорији књижевног језика, психолингвистици и социолингвистици, а затим и у контрастивним и типолошким истраживањима.

На Катедри за јужнословенске језике и општу лингвистику Универзитета у Београду у то време су настављена лингвистичка истраживања у духу лингвистичког учења Александра Белића, које се теоријски и методолошки проширује и примењује и у новим проблемским областима као што синтаксичка стилистика, језик писца, фонологија, морфонологија, прозологија, лексикологија и лексикографија,

¹ С великим ентузијазмом Милка и Павле Ивић су своја велика знања, широке научне видике и познавање модерне лингвистике уложили у стварање савременог, полетног и продуктивног научног колектива који ће постати познат по својим богатим резултатима и савременим теоријским оквирима. Павле и Милка Ивић су, са својим сарадницима, на Филозофском факултету у Новом Саду створили један од најјачих славистичких центара, колектив од више генерација врских лингвиста, који се често назива школом Милке и Павла Ивића или Новосадском лингвистичком школом. Њено почетно теоријско усмерење било је структуралистичко са ослонцем на српску лингвистичку традицију, а касније се рагранавало и теоријски и проблемски. Та лингвистичка школа није била само новосадска. Многи од оних који су се у њој научно формирали, дуже или краће време, пронели су глас о својим учитељима од Русије до Америке, од Данске и Норвешке до Јапана и Кореје. Нико пре Ивићевих није учинио толико познатим у свету лингвистичка достигнућа српске културе. Дobar глас нису ширили само научни радови Милке Ивић и Павла Ивића, него и њихова жива реч. У професорима Милки Ивић и Павлу Ивићу многа поколења слависта имала су најбоље међу учитељима свог времена.

линеаризација реченице, дериватологија, фразеологија, социолингвистика и др., али су у средишту пажње и даље граматика, дијалектологија и питања књижевног језика, захваљујући пре свега, раду Белићевог непосредног настављача на тој катедри и њеног дугогодишњег управника Михаила Стевановића, али захваљујући и оригиналном доприносу Радосава Бошковића, посебно у области упоредне граматике словенских језика, творбе речи, акцентологије и ономастике.

У другој половини XX века отварају се катедре за српскохрватски језик и за друге словенске језике како на новосадском универзитету тако и на неким другим универзитетима, нпр. у Сарајеву, а касније и у Нишу па затим и у Никшићу, што ће се наставити у XXI веку. На универзитету у Сарајеву, поред граматичких, дијалектолошких, стандардолошких и других истраживања Јована Вуковића и његових сарадника, с посебним успехом развијана је лингвистичка стилистика.

5. До почетка друге половине XX века проучавања језика у српској лингвистичкој славистици одвијала су се првенствено на теоријским основама и методолошким принципима које је поставио и развијао Александар Белић. Белићеви теоријски оквири проучавања језика најпотпуније су били изражени у његовој поменутој књизи општелингвистичке природе. Александар Белић није прихватио структуралистичко учење. Иако је неке своје млађе сараднике упућивао на усавршавање у Праг, где су могли доћи у додир с новим погледима на језик и лингвистику, ни они нису пошли новим путем у науци о језику, него су углавном стварали у духу Београдске (Белићеве) лингвистичке школе, чије је наслеђе постепено теоријски осавремењивано¹. Неки српски слависти су ипак ишли својим путем, као, на пример, у првој половини XX века русиста и члан Петроградске академије наука Радован Кошутић, или, нешто касније, Миливој Павловић, који је лингвистичко образовање стекао у Француској.

Структуралистичке и друге теоријске и методолошке идеје модерне лингвистике прихватане су у српској лингвистичкој славистици умногоме заслугом Милке Ивић и Павла Ивића, који су од шездесетих година били, с једне стране, у интензивном научном дијалогу с лингвистима других земаља, а с друге стране, ширили су круг својих сарадника различитих профила и интересовања у земљи, највише у Новом Саду. Проучавања српског (и других словенских језика, пре свега руског), била су стављена тиме на нове, савремене основе и нису била ограничена дијалектологијом, историјом језика, фонетиком и граматиком савременог језика, него су обухватала психолингвистику (посебно у једном периоду – развојну

¹ Београдска (Белићева) лингвистичка школа издаваја се по лингвистичкој теорији и методологији коју је почетком XX века у својим радовима утемељио и развијао Александар Белић (о његовом учењу в. у: Белић 1941, 1958–1959), а коју су затим, више или мање, делили, развијали и примењивали многи српски лингвисти школовани у Београду: М. Стевановић, Р. Бошковић, Ј. Вуковић, Р. Алексић, Д. Вушовић, И. Грицкат, М. Пешикан, С. Марковић, Р. Симић, А. Пецо, Е. Фекете, Ж. Станојчић, Д. Гортан-Премк и др., међу којима се у другој половини XX века по ширини интересовања издаваја Р. Симић (дијалектологија, фонологија, морфонологија, синтакса, правопис, стилистика и др.). Белићевој школи су у почетку, а у нечему и трајно, припадали касније истакнути представници структуралистичког правца (М. Ивић, П. Ивић). Александар Белић је своје лингвистичко учење засновао ослањајући се како на наслеђе дотадашње српске лингвистике и филологије, тако и на многе добре одлике Московске и Лајпцишке школе, у којима се он формирао у младим годинама, а и на неке истраживачке принципе појединих других научних средина (в. Станојчић 2011). У Београдској школи полазило се увек од реалности језика, којој је даван примат у односу на теоријске конструкције, мада се и теоријском осмишљавању чињеница поклањала неопходна пажња, при чему су у центар истраживања стављане и унутрашње и спољашње особине конкретног језичког знака као и јединице свих језичких нивоа, посматране са аспекта значења, облика и функције.

психолингвистику), социолингвистику, теорију књижевног језика, лингвистику текста и дискурса, контрастивну лингвистику и лингвистичку контактологију, а касније и неке друге области. Поборници структуралистичких погледа на језик у Србији по правилу су се одликовали отвореношћу за друге теоријске и методолошке идеје, због чега су њихове полазне позиције често временом еволуирале ка другим токовима модерне лингвистике.

На специфичан начин везе српске лингвистичке славистике са чехословачким структурализмом друге половине XX века биле су обogaћене истраживањима војвођанских словакиста, који су у непосредим менторским, сарадничким и другим контактима са славистима из Чехословачке, али и са представницима новосадске школе, представљали добар мост између те две научне средине.

С друге стране, у српској лингвистичкој славистици истраживања из области трансформационе или генеративне граматике није било осим по ретком изузетку.

Депенденцијални граматички модел у проучавањима српског језика био је нешто присутнији углавном у контрастивним истраживањима српских германиста, а најпотпунији израз је добио у граматици српског језика за странце Павице Мразовић и Зоре Вукадиновић (1990).

Као што су приметни подстицаји које су на савремену српску етнолингвистику имала истраживања Никите Толстоја и његове етнолингвистичке школе, и, у новије време, радови Жежија Бартмињског и пољске етнолингвистичке школе, а у српској лексикологији и лексикографији будно су се, и тада и касније, пратила лексичко-семантичка и лексикографска истраживања водећег представника Московске семантичке школе Јурија Апресјана и фразеолошке школе Валерија Мокијенка, тако је теорија функционалне граматике Александра Бондарка и других представника лењинградско-петроградске школе такође утицала на поједине српске лингвисте. На Универзитету у Новом Саду од 1979. године предаје се функционална граматика руског језика у споју са елементима теорије семантичких локализација (в. Пипер 1997; 2001) и објављује се све више научних чланака конципираних у духу тог лингвистичког учења, које су такође прихватили и развијали поједини слависти у Београду и Сарајеву. Први монографски израз рецепције теорије функционалне граматике у српској лингвистици била је монографија тада сарајевског лингвисте Милоша Ковачевића о узрочном семантичком пољу (1988).

Продуктивни утицаји долазили су такође из пољске лингвистике. Иако је позната двотомна граматика пољског језика Зузане Тополињске, Станислава Каролака и Мађеја Гроховског из 1984. године добила врло позитиван одјек у српској научној критици и периодици, идеје које су у њој изложене нису одмах доживеле примену у српској лингвистичкој славистици, него нешто касније, посебно у оквиру сарадње са академиком Зузаном Тополињском на књизи *Јужнословенски језици*, чије су две главе, о македонском и српском језику биле написане и објављене као засебне монографије деведесетих година прошлог века, а целина књиге тек у овом веку (Пипер, ур., 2010). Плодотворно преношење идеја из тог смера, срећом, није био сведено само на ту књигу мада оно и није био онолико колико би те идеје заслуживале, а појачаће се у наредним деценијама (нпр., Ивић М., ур., 2005; Пипер, ур., 2010).

Као мање или више и у другим земљама и научним срединама, од осамдесетих година XX века у српској лингвистичкој славистици постепено почиње да се примењује појмовно-терминолошки апарат когнитивне лингвистике иако су проучавања системских граматичких метафоризација започела нешто раније и свој

најпотпунији израз у српској лингвистици први пут добила у теорији семантичких локализација средином деведесетих година (Пипер 1997; 2001), чији развој је настављен и у XXI веку.

У то време у српској лингвистичкој славистици почиње да расте интересовање и за теолингвистику, које ће свој пуни израз добити првих деценија овога века.

У целини посматрано, нове теоријске идеје и методи у српској лингвистичкој славистици долазили су, умногоме, посредством истраживања оних српских слависта који су се бавили језицима који су се у Србији изучавали као страни језици, односно слависта који су се бавили контрастивним и типолошким истраживањима. Преовлађивало је креативно преузимање, примењивање и развијање појединих нових лингвистичких принципа и појмова, више него некритичко преузимање читавих теорија.

Вредновање те чињенице могло би нас одвести на терен расправљања о хипотетичким ситуацијама, али се уз ризик који свако уопштавање носи, може рећи да би резултати лингвистичких истраживања били већи и конзистентнији да су се српски лингвисти могли у већем броју окупити око једне опште теорије језика, или бар око мањег броја крупних специјалних теорија. Велике научне средине имају могућност, па и обавезу, неговања теоријске диверзификације, у којој се развијају и креативно сучељавају, а понекад и укрштају различити модели. Научне средине чији су ресурси мањи упућене су на већу селективност модела истраживања, ако не желе да им се научна продукција распне на непотребно велики број теоријско-методолошки тешко самерљивих или несамерљивих истраживања, што, с друге стране, пружа могућност да се радови слабијег квалитета заклоне иза своје методолошке специфичности, која другима није интересантна чак ни за вредновање.

У друштвима која имају развијену стратегију научних истраживања усмерених на глобалне дугорочне циљеве мање је могућности да теоријске идеје с разних страна света добијају у науци тога друштва углавном слабе, ако не и јалове одјеке који паралелно егзистирају, али не кореспондирају. У другој половини XX века у Србији, нажалост, није било видљиве стратегије лингвистичких истраживања, а данашње стање једва да је у том погледу нешто боље.

Пројекатско финансирање лингвистичких истраживања у Србији која подржава Министарство за науку Републике Србије, а која су започела средином друге половине XX века, за протеклих пола века дало је знатно више мањих парцијалних, него крупнијих, монографских резултата.

Већим делом на иницијативу Одбора за стандардизацију српског језика, основаног 1997, а у оквиру истраживања на неколико вишегодишњих научних пројеката, објављено је, у првим деценијама XXI века, више таквих публикација, на пример, правопис српског језика, фонологија српског језика, творба речи у српском језику, нормативна граматика српског језика (поред неколико других граматика српског језика), синтакса прости реченице, лексикологија српског језика, једнотомни речник српског језика, српски језички приручник, обратни речник српског језика, што ће се наставити у XXI веку.

Поред тога, започет је рад на етимолошком речнику, настављен је рад на великом Речнику САНУ и др., а објављен је и низ монографија посвећених појединим ужим проблемским областима. Већина тих публикација објављена је почетком овога века, али је рад на већини од њих био започет деведесетих година XX века. То су најтрајнији резултати пројекатског финансирања мада је и међу онима мањег обима било више вредних остварења.

Поред установа које су 12. децембра 1997. основале Одбор за стандардизацију српског језика (Српска академија наука и уметности, Црногорска академија наука и уметности, Академија наука и уметности Републике Српске, Матица српска, Институт за српски језик у Београду, филолошки факултети у Београду и Приштини и филозофски факултети у Новом Саду, Никшићу, Нишу, Источном Сарајеву и Бањој Луци, као и Универзитет у Крагујевцу и Српска књижевна задруга) значајну улогу и у издавачкој области, у организовању и одржавању научних и стручних скупова, јавних предавања као и у међународној сарадњи имали су Друштво за српски језик и књижевност Србије и Славистичко друштво Србије¹, Међународни славистички центар Филолошког факултета Универзитета у Београду и Центар за српски као страни језик истог факултета.

б. Дијалектологија је била окосница науке о српском језику кроз цео XX век, али су се временом, посебно у другој половини XX века, све више јављале и разгранавале и друге лингвистичке дисциплине. Водећу улогу, коју је у првој половини XX века и српској дијалектологији имао Александар Белић, у другој половини столећа имао је Павле Ивић (члан седам академија наука и Америчког лингвистичког друштва), а уз њега низ врских дијалектолога, посебно Драгољуб Петровић и Слободан Реметић.

У другој половини XX века трудом српских дијалектолога уклоњене су многе белине са дијалекатске карте српског језика, постигнути су значајни резултати у области дијалекатске лексикографије, снажан замах добила су ономастичка истраживања; интензивирана је сарадња на међународним подухватима из домена лингвистичке географије – то су, пре свега, *Општесловенски лингвистички атлас (ОЛА)*, *Европски лингвистички атлас (АЛЕ)* и *Општекарпатски дијалектолошки атлас (ОКДА)*; покренут је рад на *Српскохрватском / Хрватскосрпском дијалектолошком атласу*, као заједничком пројекту који није остварен, али је био подстицајан; много је урађено на прикупљању и обради речи из народа.

Стожерна књига српске дијалектологије друге половине XX века била је књига Павла Ивића *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје* (1956).

Трудом, пре свега, српских дијалектолога у другој половини XX века објављене су десетине дијалектолошких монографских описа, како радова општијег или ширег предмета², тако и монографских радова посвећених појединим говорима. Објављено је такође више драгоцених квестионара и прегледних радова³.

Међутим, радећи и на темама изван оквира српске дијалектологије, српски дијалектолози нису стигли да у првој половини XX столећа (довољно исцрпно) обраде поједине важне области националне дијалектологије, или су неке битне појаве у тој области уочене, описане и објашњене тек у другој половини XX века, као што је то случај с појавом префонологодизације некадашњег квантитета у вокалски квалитет (различита судбина наглашених некадашњих дугих и кратких во-

¹ О делатности тих друштава на пољу српске лингвистичке славистике, укључујући другу половину XX века, в.: Станковић Б. 60 година Славистичког друштва Србије. Београд: Славистичко друштво Србије, 2008; Марковић С.Ж. Сто година друштва за српски језик и књижевност Србије. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2011.

² На пример, П. Ивић (1956); Барјактаревевић (1977); Пецо (1978); Вукићевић (1993); П. Ивић и др. (1994); П. Ивић и др. (1994); Ђуровић (1996); С. Марковић (1996); П. Ивић и др. (1997); Златановић (1997); Елезовић (1998) и др.

³ Нпр. П. Ивић (1962–1963); М. Ивић (1963); Б. Николић (1966–1967), П. Ивић (1992); Ракић-Милојковић (1995), Богдановић (2000).

кала *Е* и *О*) у призренско-јужноморавском дијалекту, в. Ивић и Александер (1974); Ивић и Реметић (1990: 163), С. Марковић (1986: 247), Богдановић (1987: 68–78) и др.; с “незамењеним јатом”, в. Реметић (1981), као и с неоакучом уоченим прво у Александровачкој жупи, в. П. Ивић (1994: 245), а затим и у знатно ширем ареалу, нпр. Петровић и Гудурић (2008: 423–425 и др.).

Посебно успешно су обрађени косовско-ресавски дијалекат и призренско-тимочка дијалекатска област, где се налазе, на почетку XXI века, из познатих разлога најугроженији говори. Стога се приступило снимању и обради прикупљених података из говора “интерно расељених лица” с појединих делова Косова и Метохије, на којима су до пре две деценије, до погрома и прогона живели многи представници призренско-јужноморавског дијалекта. У последњој деценији другог миленијума велики део српске популације из двеју западних југословенских република такође је присилно напустио области које језички нису биле довољно истражене.

Наставак дотадашњих пројекатских дијалектолошких истраживања и нови корак у развоју српске дијалектологије уследиће 2002. године заснивањем дугорочног пројекта САНУ и Института за српски језик САНУ “Дијалектолошка истраживања српског језичког простора” 2002. године, који претендује да обухвати народно језичко благо на целом српском националном простору. Слични, комплементарни пројекти засновани су и у неким другим српским научним срединама.

Неуједначеност у степену испитаности српског дијалекатског комплекса у том периоду и касније најочљивија је у области ономастике и дијалекатске лексике. Међу првим значајним доприносима из те области био је рад Драгољуба Златковића *Пословице и поређења у пиротском говору* (1988). Умногосте захваљујући завичајним ентузијастима-аматерима, у организацији САНУ и њеног Одбора за ономастику, под руководством и под надзором Павла Ивића и Светозара Стијовића, у последњим деценијама XX века прикупљена је ономастичка грађа на Косову и Метохији, на великом делу призренско-тимочке дијалекатске области у границама Србије и на већем делу Црне Горе.

Пројекат *Српскохрватски / Хрватскосрпски дијалектолошки атлас* заснован је 1959. године, када је Миливој Павловић израдио лексички, а Берислав Николић акценатски упитник (Реметић 2007: 188). Убрзо су урађени и остали делови упитника тако конципираног атласа, који је требало да обухвати штокавско, чакавско и кајкавско наречје, док су први упитници Атласа у Србији попуњени у неколико пунктова 1963. године. Велике обавезе које су носиоци тог пројекта имали на међународним лингвистичким атласима (*Опитесловенски лингвистички атлас* и *Лингвистички атлас Европе*) довеле су до застоја у раду на поменутом атласу, а због историјских догађаја краја XX века рад на том атласу је престао. Нестанком српскохрватске језичке заједнице и српски дијалектолози напуштају концепт српскохрватске дијалектологије и окрећу се српској¹. Поред тога, појавиле су се нове тешкоће на изради атласа српских народних говора, посебно када је реч о испитивању локалних говорних идиома у два западних југословенских републикама. У таквим околностима започети су послови на изради Српског дијалектолошког атласа с мрежом од 800 стотина пунктова.

¹ Шири прегледи достигнућа српске дијалектологије дати су на почетку XXI века (Драгичевић и Реметић 2001; Реметић 2007; Реметић 2017).

7. Уз монографске описе дијалеката и дијалекатске речнике, дијалекатски атласи су трећи важан облик представљања резултата дијалектолошких истраживања (Ивић П. 1990: 209–210). Картографисање српских дијалеката започео је почетком XX века Александар Белић својом студијом *Диалектологическая карта сербского языка* (1905), али су задатак израде дијалектолошког атласа одложиле неке препреке објективне природе (в. Павловић М. 1959: 165–166) да би српска лингвистичка географија веће плодове почела да даје тек у другој половини XX века упркос различитим околностима које јој нису ишле на руку. И за то Александру Белићу припада заслуга главног иницијатора (в. Ивић П. 1960: 101), а Павлу Ивићу заслуга главног аутора, организатора, координатора и ментора, чији је реферат “Значај лингвистичке географије за упоредно и историско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима”, који је поднео на московском Међународном славистичком конгресу 1958. године, привукао велику пажњу и означио нови период у развоју српске лингвистичке географије.

Године 1959. била је установљена Југословенска комисија за дијалектолошке атласе (касније реорганизована и преименована у Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе, при САНУ), на чијем челу је био Александар Белић. Комисија је била основана ради састављања југословенских атласа (словеначког, српскохрватског и македонског), учешћа у изради општесловенског лингвистичког атласа, а касније и европског лингвистичког атласа и општекарпатског дијалектолошког атласа. Највише труда уложено је и највише резултата је остварено у сарадњи на првом поменутом међународном пројекту израде *Општесловенског лингвистичког атласа*, заснованог 1958. године, када је при Међународном комитету слависта оформљена Комисија за ОЛА, у чијем је саставу био и Александар Белић (Реметић 1997; Милорадовић 2017).

У оквиру Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе, под руководством Павла Ивића, а од 1999. под руководством Александра Младеновића, одвијао се по комисијама рад на југословенском сектору трију поменутих међународних пројеката, као и на националном пројекту *Српскохрватски дијалектолошки атлас* (данас *Српски дијалектолошки атлас*). Водећи српски дијалектолози Павле Ивић, Драгољуб Петровић, Слободан Реметић, Драго Ћупић, Мато Пижурица, а касније и Недељко Богдановић, Софија Милорадовић, Жарко Бошњакловић, Гордана Драгин, израдили су велики број карата, превенствено за потребе *Општесловенског лингвистичког атласа* и *Општекарпатског дијалектолошког атласа*, што је обухватало грађу и њену обраду, израде карата и пратећих материјала, учешће на домаћим радним састанцима, на међународним заседањима, као и повремено организовање тих заседања у Србији (прво је одржано 1989). Теренско испитивање за ОЛА завршено је у Југославији средином друге половине XX века.

У осам фонетских и осам лексичких томова ОЛА, дијалектолози из Србије су били аутори или коаутори близу 90 карата, већином фонетских¹. Истраживања српских дијалектолога у оквиру рада на ОЛА објављивана су и као засебни научни радови, од којих многи и у зборнику *Fonološki opisi srpskohrvatskih-hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom* (1981).

¹ За подробан преглед и оцену сарадње српских дијалектолога са ОЛА в. Милорадовић 2013. В. такође прегледе: Ивић П. 1960; Ивић П. 1991; Реметић 1997; Ивић П. 2002; Реметић 2007; Милорадовић 2013.

Представници српске дијалектологије су се 1974. године укључили и у рад на *Европском лингвистичком атласу (АЛЕ)*. Сада је председник Српске националне комисије Александар Лома, који је на ту дужност изабран после смрти Павла Ивића.

Од 1976. године одабрани српски дијалектолози сарађују и на *Опитекарпатском дијалектолошком атласу*, за који су прикупљени одговори на 785 питања (в. ОКДА 1987; Петровић 1980). Године 2004. објављен је последњи, седми том *Опитекарпатског дијалектолошког атласа*, као заједничко издање Српске академије наука и уметности, Института за српски језик САНУ и Филозофског факултета у Новом Саду.

Иако су још 1958. планирана дијалектолошка теренска истраживања ради израде дијалектолошког атласа српскохрватског језика (Реметић 2007: 188), тај истраживачки посао је због стицаја неповољних околности морао бити одложен да би био настављен деведесетих година. Пројектом сада руководи Слободан Реметић, а на њему сарађују дијалектолози из неколико универзитетских центара у Србији.

У хронологији картографисања српских дијалекатских чињеница издвајају се, као у том погледу посебно значајни, радови у којима је картографски представљена територија незамењеног јата (Реметић 1981), затим, дато је преко двадесет језичких карата релевантних за говоре истраживане области (Реметић 1985), а дат је и целовит опис банатских говора шумадијско-војвођанског дијалекта (Ивић П. и др. 1994; Ивић П. и др. 1997) поред других вредних прилога.

Опште одлике објављених српских дијалектолошких карата тога периода, које су израдили дијалектолози из пет универзитетских центара у Србији, јесу доминантност пунктуалног метода; заступљеност свих језичких нивоа (мада је творбених и синтаксичких карата мање од других) и претежна оријентисаност истраживача на предеоне целине, односно, поједине говорне зоне које припадају различитим дијалекатским формацијама. Присутна је свест о неопходности избегавања неуједначеног приступа предмету картографског приказивања и о томе да дијалектолошке карте “поред тога што информишу, довољно опомињу на потребу да уочене изоглосе треба продужити, прецизирати и довршити” (Богдановић 1992: 6).

8. Као и у другим националним филологијама, које су крајем XVIII и почетком XIX века израсле на упоредно-историјском методу и који је у њима остао трајно заступљен, и у српској лингвистичкој славистици историјски приступ језику је током два века успешно примењиван, утолико пре што је Александар Белић био научно формиран у Московској школи и у Лајпцишкој школи, познатим по успесима у области дијахронијске лингвистике. Проучавања историје српског језика, која је Александар Белић још у првој половини XX века ставио у младограматичарске теоријско-методолошке оквире, и којима је потом у много чему давао свој теоријски допринос, Павле Ивић је у другој половини XX века у својим радовима, пре свега оним из историјске фонологије, увео у структуралистичку лингвистичку парадигму.

Дијахронијска проучавања српског језика последњих деценија XX века су у теоријском и методолошком погледу донекле заостајала за истраживањима савременог српског језика, као што је то било, мање или више, и у другим словенским и не само словенским научним срединама, да би се почетком XXI све успешније успостављала теоријска и методолошка равнотежа између та два приступа у науци о српском језику. Истовремено ће се, што ближе крају XX века, то више, успостављати равнотежа између филолошког приступа историји српског језика (бу-

дући да је филологија у основи текстоцентрична, културоцентрична и синтетична, в. Пипер 1991) и лингвистичког приступа, који је првенствено усмерен на језичке појаве, више него на текст, уз сву условност таквих разграничења (в. Павловић С. 2017), мада ће филолошки приступ бити одлично заступљен и деведесетих година XX века (нпр. (Грковић-Мејдор 1993), а лингвистички приступ присутан је још педесетих година, на пример, у истраживањима о крњем перфекту (Грицкат 1954) и о српскохрватском инструменталу (Ивић М. 1954)¹.

Когнитивнолингвистичко виђење језичке проблематике најављено у српској лингвистици још седамдесетих година (Ивић 1975), а и касније (Пипер 1983–1984), ушло је је у српску дијахронијску лингвистику у сасвим експлицитном и развијеном облику у истраживањима Милке Ивић о називима за боје (Ивић 1995), да би затим било веома успешно заступљено и у истраживањима из историјске синтаксе, посебно у радовима Јасмине Грковић-Мејдор.

Иако у другој половини XX века у српској лингвистичкој славистици историјски приступ језику није, дакле, био тако широко присутан као раније, он је и даље врло успешно примењиван у проучавању чињеница и појава на свим језичким нивоима и методолошки је осавремењиван.

9. Премда се српска етимологија у савременом смислу тога појма почела организовано развијати од почетка осамдесетих година, прецизније – од формирања Етимолошког одсека Института за српскохрватски језик САНУ (1983), што значи – касније од етимолошких истраживања у другим словенским земљама, назнака етимолошког рада код Срба било је и раније, поготову ако се у етимолошка истраживања уброје радови о позајмљеницама у српском језику, односно радови који су потенцијално корисни за израду етимолошког речника, што се данас обично истражује у оквиру лингвистичке контактологије.

С друге стране, етимолошка проучавања српског језика су од свог институционалног формирања стално напредовала, а већ деведесетих година почела доносити прве веће резултате (в. Огледна свеска 1998) и постала препознатљива у међународним размерама, да би се резултати вишеструко увећали у првим деценијама XXI века (в. Бјелетић, ур., 2013). При томе се прве две деценије рада Етимолошког одсека виде као претежно формативне (пре свега, кадровско и библиотечко јачање Одсека), а наредне године као претежно креативне (конкретна етимолошка истраживања, израда *Етимолошког речника српског језика*, учествовање на научним скуповима итд. – в. Влајић-Поповић 2017), не без извесне условности те периодизације.

У истраживањима из дијахронијске лингвистике тога раздобља у српској лингвистичкој славистици преовлађивали су радови из области историје књижевног језика (најчешће у вези с књижевнојезичком реформом Вука Караџића), у односу на проучавања историје народног језика, историјску дијалектологију, етимологију, упоредну граматику словенских језика, историју писма, старословенски језик и др.²

¹ О палеографским истраживањима в. и у т. 4.

² Исп.. Белић 1950; Ивић М. 1954; Поповић И. 1955; Павловић М. 1956; Белић 1960; Поповић И. 1960; Младеновић А. 1964; Марковић 1967; Албијанић 1968; Бошковић 1968; Младеновић А. 1968; Ђорђић 1971; Ивић П. 1971; Грицкат 1972; Младеновић А. 1973; Грицкат 1975; Јерковић В. 1975; Бошковић 1978; Ивић и Јерковић 1981; 1982; Јерковић В. 1983; Маројевић 1983; Барјактаревић 1986; Мирослављево јеванђеље 1986; Грковић М. 1983; Мркаљ 1983; Бошковић 1984; Бошковић 1985; Грковић Ј. 1986; 1986; Константин Филозоф 1989; Младеновић А. 1989; Бошковић 1990; Ивић П. 1990; 1991; Грковић Ј. 1993; Луковић 1994; Зорица 1995; Мркаљ 1995; Унбегаун 1995; Марковић С. 1996; Словенске културе 1996; Сикимић 1996; Ивић П. 1998; Огледна свеска 1998; Бошковић 2000; Маројевић 2000 и др.

10. Дијалектолошка истраживања српског као и других словенских језика често имају за циљ, или за један од главних циљева, фонолошке и прозодијске описе (нпр. Николић Б. 1969; 972; Јокановић-Михајлов 1983 и др.). Фонологија и прозодија српског језика (иако предмет теоријских, дескриптивних и нормативнистички усмерених радова и саставни део сваке веће граматике) изван дијалектологије су заступљене релативно мањим бројем радова.

Фонетски описи српског језика и елементи прозодије били су и у претходном периоду део школских граматика српског језика, предмет посебних дијалектолошких радова, али и других истраживања, нпр. А. Белић 1931; 1934, укључујући она заснована на примени експерименталног метода (Б. Милетић 1933), поред радова посвећених (скоро) у целости гласовима неког другог словенског језика, нпр. Г. Костељник (1923–1958); К. Георгијевић (1949); Р. Кошутић (1919, 1969).

И у тој области у другој половини XX века први велики прилог дао је Александар Белић (Белић 1951), обухвативши истом књигом и фонетику и прозодију, а већ следеће године објављено је друго издање књиге Бранка Милетића из експерименталне фонетике српског језика (Милетић 1952; прво издање – 1933), методолошки различито од Белићевог приступа.

Та проблематика обрађена је и у граматички српскохрватског књижевног језика Михаила Стевановића, како школској, једнотомној, тако и у првом делу двотомног издања (Стевановић 1964). И све касније граматике српскохрватског, односно српског језика садрже главу о фонетици и о бар главним одликама прозодије српског језика, која је и с обзиром на своју специфичност у кругу словенских језика увек привлачила посебну пажњу.

Изван граматика српског језика фонетско-фонолошка проблематика је испитивана новим методама како за потребе универзитетске наставе, тако и с научним циљевима; како на српском, тако и на ширем словенском материјалу (Ивић П. 1961–1962; Ивић и Лехисте 1963–1972).

Будући да су за савремено проучавање акустичке фонетике у другој половини XX века неопходни и одређени технички услови, од великог је значаја било то што је од шездесетих година XX века било започето опремање Филолошког факултета Универзитета у Београду неопходном модерном опремом и стварање Лабораторије за експерименталну фонетику, заслугом, пре свега, професора Асима Пеце и Петра Правице, а са ослоном на искуства стразбуршке лабораторије, којом је руководио проф. Жорж Страка. То је резултирало новим радовима о српскохрватским акцентима и прозодијској норми (нпр. Пецо 1970–1971; Пецо и Правица 1972).

Нови корак представљало је објављивање књиге *Основи фонологије српскохрватскога књижевног језика* (Симић и Остојић 1981), око које су се у српској лингвистици отвориле и прве веће полемичке расправе о фонолошким питањима.

Деведесетих година предмет фонолошких и прозодијских испитивања српског језика се проширује (нпр., Јокановић-Михајлов, Томић, Крајишник 1992). То је наговестило и проширивање круга водећих истраживача у тој области, што ће се на најбољи начин врло видљиво показати у радовима Јелице Јокановић-Михајлов објављеним у првом деценијама нашег века (в. Јокановић-Михајлов 2006, Јокановић-Михајлов 2012) и, поготову, у фонологији српског језика Драгољуба Петровића и Снежане Гудурић (Петровић и Гудурић 2010).

Деведесетих година поново је с много разлога и с новим аргументима указано на проблем дефинисања савремене српске прозодијске норме (Петровић 1999; в. о томе раније Пецо 1970–1971), који још отворен.

11. Граматика као систем морфолошких и синтаксичких категорија као и њима обухваћених јединица, њихових облика, значења и функција, а у ширем смислу – правила по којима су језичке јединице организоване и по којима се оне употребљавају, једна је од главних лингвистичких дисциплина па су и у српској лингвистичкој славистици друге половине XX века граматичка питања привлачила велики број истраживача¹.

Са становишта језика који је предмет у граматичким испитивањима, она су у том периоду обично била посвећена српскохрватском језику, односно српском језику, врло често као универзитетски приручници (нпр. Белић 1948; Белић 1949; Стевовић 1958; Стевановић 1964; Миновић 1987; Станојчић и Поповић 1991, Пипер 1997 и др.), ређе руском језику, па и ту као универзитетски и средњошколски приручници (Николић В. 1966; Маројевић 1983; Тошовић 1988). Издвајају се поновљена издања чувене руске граматике Радована Кошутећа (друго издање 1950), која је коришћена и као универзитетски приручник, поготову од трећег издања, одлично осавремењеног предговором Богдана Терзића².

Водећи српски граматичар друге половине XX века била је Милка Ивић. Велики улазак Милке Ивић у круг истакнутих српских и словенских граматичара означила је њена монографија о значењима српскохрватског инструментала и о њиховом развоју (Ивић 1954). Иако није написала граматiku српског језика, Милка Ивић је својим радовима обухватила скоро сва важна питања српске морфологије и синтаксе и обрадила их истим, препознатљивим методолошким рукописом, а објавила их је не само у часописима и зборницима у земљи и иностранству, него, знатним делом, и у серији од шест посебних публикација са заједничким насловом *Лингвистички огледи*, од којих је прва изашла 1983. године. Као универзитетски професор и ментор пресудно је утицала на низ српских граматичара новијег времена. У својим истраживањима изузетно успешно је спајала најбоље у традицији с најбољим у савременој лингвистичкој теорији и са својим креативним виђењима лингвистичке стварности, држећи се увек принципа, који је био водећи и за њеног учитеља Александра Белића, да треба, пре свега, поштовати реалност језика.

Поједини инострани слависти који су се у том периоду бавили српскохрватским, односно српским језиком објавили су у својим земљама граматичке приручнике српскохрватског, одн. српског језика, што ипак не припада српској лингвистичкој славистици како је на почетку овог рада одређена (в. напомену 2).

Посматрано с теоријско-методолошких позиција, граматике Александра Белића и Михаила Стевановића написане су на основама Белићевог учења о језику изграђеном у првој половини XX века, чије је поједине аспекте Михаило Стевановић разрађивао, а уз то је своје граматике, и једнотомну и двотомну, знатним делом осавременио богатом језичком грађом новијег времена, а понекад и примерима из разговорног језика, и учинио је функционалностилски разноврснијом него иједан српски граматичар пре њега.

Функционална граматика Игрутина Стевовића (1958), која није добила већу пажњу у научној критици, иако би је заслуживала бар као покушај извесног кон-

¹ Библиографија граматичке литературе о српском језику заступљена је не само у саставу текуће библиографије која се редовно објављује у часопису Јужнословенски филолог (в. Голубовић 2013), и у самим радовима, него и обимним предметним библиографијама и библиографским прилозима који се односе на проучавања морфологије, творбе речи и синтаксе у српском језику, нпр. Ј. Шакић (1966); М. Радовић-Тешић и В. Ломпар (2000); Б. Вићентић и др. (2001); Живановић и др. 2012; Б. Ћорић (2013).

² О српским граматикама руског језика в. Пипер 2017.

цепцијског помака, замишљена као приручник, а објављена као монографија, стављала је у први план синтаксичке функције морфолошких облика, и у том правцу развијала Белићево учење о односу значења, облика и функције граматичких јединица.

Касније граматике српскохрватског, одн. српског језика објављене у другој половини XX века већином су постепено доносиле извесне искораке ка савременој граматичкој теорији, али углавном без веће промене наслеђених теоријских основа.

У том погледу изузетак, ако не и теоријски изазов, представљала је поменути граматици Павице Мразовић и Зоре Вукадиновић (1990), написана у оквирима теорије зависности граматики. Иако та граматици није остварила трајни продор теорије зависности граматики у проучавања српског језика (с понеким изузетком), она је свакако била подстицајна и корисна за сагледавање српских граматичких датости са друкчијих теоријских становишта. Она је била значајна првенствено у теоријском погледу, затим и у дескриптивном, а вероватно најмање у лингводидактичком иако је, судећи по наслову, та књига била намењена учењу српског као страног језика.

С обзиром на то, показује се, не први и не последњи пут, корист од “погледа са стране” на језичке чињенице, погледа друкчијег од устаљених тумачења. Као што се тзв. завичајна дијалектологија не сматра оптималним обликом дијалектолошког рада, тако се ни “завичајна граматициграфија” не може сматрати ексклузивним обликом граматичких истраживања. Уосталом, то потврђују и примери из других славистичких средина, нпр. велики допринос пољској граматициграфији дали су романиста и русиста Станислав Каролак и русиста Анджеј Богуславски, један од водећих лингвиста Прашког лингвистичког серкла био је англиста Виљем Матезијус, руски слависта Иван Мешчанинов био је по почетном академском образовању правник и археолог, Лав Шчерба – слависта и романиста, Александар Бондарко – бохемиста итд., што није било препрека за њихове значајне доприносе у другим областима, не само због одличног познавања друкчијег језичког материјала, него и због темељног познавања других лингвистичких теорија и метода.

Са становишта облика и обима граматичких описа и анализа, резултати граматичких испитивања објављивани су као мање или више целовити граматички прегледи, као монографије о појединим граматичким питањима (укључујући докторске дисертације и магистарске радове), тематски зборници, ауторски зборници или научни чланци, нпр. У широком периоду од пола века, динамичном и у развоју лингвистичке теорије у свету и у развоју словенске граматициграфије, природно је што су и проучавања граматичког система и функција српског језика била концепцијски и ауторски разноврсна, било да је реч о морфологији и творби речи, или о синтакси (више заступљеној у истраживањима), или о радовима који су обухватили све главне области граматики¹.

У области српске граматициграфије датог периода највише пажње било је усмерено на синтаксичку проблематику, в., на пример, поред поменутих радова Мил-

¹ На пример, Белић 1949, Лалевих 1951; Грицкат 1954; Ивић М. 1954; Лалевих 1962; Стеванових 1964; Стеванових 1967; Вуковић Ј. 1967; Стеванових 1969; Марковић С. 1967; Милошевић 1970; Миновић 1970; Гортан Премк 1971; Станојчић 1973; Милојевић 1980; Станојчић 1980; Ћорић 1982; Караџић 1984; Ковачевић 1986; Клајн 1985; Костић Ђ. 1987; Миновић 1987; НССВД 1987; Станојчић 1987; Петровић Вл. 1989; Мразовић и Вукадиновић 1990; Радовановић 1990; Станојчић 1990; Ковачевић 1991; Ковачевић 1992; Поповић Љуб. 1997; Савић 1993; Антонић 1995; Васић 1995; Фелешко 1995; Танасић 1996; Пипер 1997; Радовановић 1997; Ковачевић 1998; Савић 1998; Савић и Митро 1998; Половина 1999; Симић 1994; Симић 1999; Кликовац 2000.

ке Ивић, такође: Станојчић 1967; Станојчић 1973; Радовановић 1976, Станојчић 1980; Клајн 1985; Дудок 1987; Станојчић 1987; 1990; Радовановић 1990; Антонић 1995; Васић В. 1995, Поповић Љуб. 1997; Петровић Вл. 1997; Радовановић 1997; Чаркић 1997; Симић 1999; Клајн 2000 и др.

Граматицке структуре и функције у српском и другим словенским језицима били су у том периоду предмет и низа других радова – контрастивних, упоредноисторијских, контактолошких, или радова посвећених само једном словенском језику¹.

12. Дериватолошка истраживања српских лингвиста у XX веку започела су докторском дисертацијом Александра Белића о историјском развоју деминутивних и амплификативних суфикса у словенским језицима, објављеном 1901 (Белић 1901), а други велики прилог у тој области дао је у првој половини XX века Радосав Бошковић својом дисертацијом о развоју суфикса у јужнословенској језичкој заједници (1936), док је књига предавања Александра Белића о грађењу речи (1949) представљала крупну најаву и српске синхронијске дериватологије.

Дијахронијска дериватологија ипак је доминирала и у српској лингвистици друге половине XX века, нпр. Маројевић 1983; Костић М. 1985; Маројевић 1985; Стакић 1988; Недељковић М. 1993; Бошковић 2000 (поред ономастичких радова који су у целини или једним делом имали за предмет питања грађења речи, нпр. Јовићевић 1985; Јовићевић 1995) мада је било и радова који су знатним делом или у целини били посвећени синхронијској дериватологији, в., на пример, Павловић 1953; Стевановић 1964; Ђорић 1982; НССВД 16/1, 1986; Маринковић 1994; Киршова 1998; Драгићевић 1999; Киршова 1999; Терзић Б. 1999, укључујући радове из дијалектологије (нпр. Бјелетић 1993; Павлица 1996) или оне који су имали за предмет језик писца (нпр. Тешановић 1996). У већем броју истраживања српских дериватолога предмет је била творба именских речи, а ређе других врста речи (нпр. Бјелетић 2000).

Нису били чести ни покушаји да се на српској језичкој грађи унапреди теорија и методологија творбе речи. У том погледу у добре изузетке иде истраживање Драгићевић 1999, у којем је основни циљ био да се на богатом језичком материјалу провери хипотеза о томе да исте семантичке законитости управљају и деривацијом и полисемијом и да ли се творби речи може приступити не само као делу морфологије него као делу лексичке семантике. Прву део истраживања чини творбена анализа, а другу семантичка анализа, где је у већој мери примењен когнитивнолингвистички приступ предмету, поред осталог, на пример, путем асоцијативних тестова, којима се проверава језичко осећање говорника српског језика. Један од главних закључака био је да се деривати појмовно осамостаљују од мотивних речи и ступају у асоцијативне везе са својим синонимима, антонимима, хипонимима и др., те да су говорници снабдевени најмање двоструким апаратом обраде језичких података, од којих је један лингвистичко-морфолошки, а други логичко-семантички, нпр. за испитанике именица *учитељица* потиче од глагола *учити*, а не од именице *учитељ* и сл.

¹ На пример, Николић В. 1966; Бошковић 1968; Петронијевић 1972; Станковић 1979; Клајн., ур., 1980–1982; Бачвански 1982; Точанац 1982; Шнел 1982; Маројевић 1983; Бошковић 1984; 1985; Маројевић 1985; Дудок М. 1987; Личен 1987; Младенов 1987; Милинковић 1988; Ђорђевић 1989; Петровић Н. 1989; Бошковић 1990; Сикимић 1990; Дуличенко 1995; Мирић 1995; Терзић А. 1995; Тошовић 1995; Стојановић С. 1996; Марфуџина 1997; Пипер 1997; Ћирковић 1997; Дудок 1998; Киршова 1998; 1999; Ћирковић 1998; Лаиновић-Стојановић 1998; Станковић, ур., 1998; Бошковић 2000; Поповић Људ. 2000.

13. Иако је још на почетку XX века Јан Бодуен де Куртене предвидео развој лексикологије као нове лингвистичке дисциплине, и премда су се многи српски слависти током XX столећа бавили и проучавањем различитих аспеката речи, српска лексикологија се, у модерном смислу тог термина, почела развијати од осамдесетих година XX века, замах у развоју добила је деведесетих година, а своје најбогатије резултате остварила је у првим деценијама XXI века.

Семантичка истраживања од педесетих до осамдесетих година XX века представљала су добре наговештаје онога што ће уследити. Премда су у првим радовима водећи међу тада младим српским лингвистима били критични према структурализму, та критичност је релативно брзо замењивана семантичким истраживањима у којима је било све више елемената структурализма (в. Ивић М. 1972; 1973; 1975)¹, у чему су се издвајале Милка Ивић, која проучавање граматичке семантике све се видљивије везује за лексичку семантику, и Ирена Грицат, више оријентисана на питања негације, антонимије, платисемије, деминутивности и друга. Од представника старијег поколења семантици је већу пажњу посвећивао Миливој Павловић, посебно творбеној семантици, што је педесетих година било доста ново.

Рад на речницима српскохрватског језика – Речник САНУ (1959–), РМС (1967–1976) такође је био подстицајан за развој српске лексикологије, а посебно је било значајно одржавање различито профилисаних лексиколошких и лексикографских конференција (о синонимији, о лексичким системима, о позајмљеницама и др.), као и објављивање зборника реферата с тих конференција (Ћупић, ур., 1982, Јерковић, ур., 1984; НССВД 1992, Планкош, ур., 1996). Најзад, на почетак осамдесетих година (1981) пада и почетак универзитетске наставе лексикологије као засебног предмета заслугом, пре свега, Даринке Гортан-Премк.

Захваљујући првенствено вишегодишњим плодним истраживањима Драгане Мршевић-Радовић (в. Мршевић-Радовић 1987), с теоријским ослонцем на руску фразеолошку школу Валерија Мокијенка, утемељена су фразеолошка истраживања у српској лингвистичкој славистици друге половине XX века, чему су допринела фразеолошка истраживања и других лингвиста (нпр. Вл. Петровић 1989; Пријић-Нисетео 1994; Богдановић 1997; Мушовић 1997 и др.), која ће се наставити у следећим деценијама.

Почев од осамдесетих година објављују се такође прве монографије и тематски зборници који су у целини или знатним делом били посвећени лексиколошким и сродним питањима – о развоју српског језика и његове лексике (Пешикан 1970), о проблемима у настави лексике (Николић В. 1979), о синонимији (НССВД 1982), о паронимима у настави (Тошић 1985), о лексичко-семантичкој кохезији (Половина 1987), о заменичким прилозима (Пипер 1988), о лексисици и фразеологији Вука Карацића (Ивић М. 1990, 1997), о хомонимији (Шипка 1990), о међујезичким хомонимима и паронимима (Радић-Дугоњић 1991), о лексичко-семантичким системима (НССВД 1992), о називима за боје (Ивић М. 1995), о позајмљеницама (Планкош, ур., 1996), о полисемији (Гортан-Премк 1997, 2004), о просторним предлозима, глаголима кретања и др. (Пипер 1997), о основама лексикологије (Шипка 1998), о позајмљеницама (Пецо 1987; Прћић 1991; Петровић 1992; О лексичким позајмљеницама 1996; Чулић 1996; Ајдуковић 1997), о концептуалној семантици (Радић-Дугоњић и Ристић 1999), о семантици предлога (Кликовац 2000) и др., а још је много већи и предметно разноврснији био број објављених чланака из српске и словенске лексикологије.

¹ Преглед семантичких истраживања Милке Ивић в. у Драгићевић 2008.

Значајан допринос српској славистичкој лексикологији дали су лингвисти који су се лексиколошким темама бавили у оквиру контрастивних, одн. конфронтативних, типолошких, упоредноисторијских, ареалних и сродних истраживања.

Когнитивна лингвистика је и теоријски, и методолошки, и проблемски проширила оквире српске лексикологије, мада су остала и нека ограничења. До тада преовлађујући методи парафразе и компонентне анализе допуњују се или се замењују анализом прототипа, асоцијативних веза, концептуалних структура, кључних речи и другима. “Нажалост, изван пажње српских семантичара остала је семантика која се развила у окриљу генеративне граматике, као и већина математичких и статистичких приступа лексичком значењу” (Драгићевић 2017).

Сва та проблемски и методолошки разноврсна истраживања (в. преглед у Драгићевић 2010), као и достигнућа лексиколошке теорије и њене примене у другим словенским срединама, била су подстицајна за рад на првој лексикологији српског језика, са елементима опште лексикологије, најисцрпнијој и најмодернијој међу данашњим словенским лексикологијама, коју је у првој деценији овог века објавила Рајна Драгићевић (2007, 2010).

14. Подстицај ономастичким истраживањима, који је у првој половини XX века, али и касније, највише давао Радосав Бошковић донео је обилније плодове у другој половини XX века у радовима о ширим ономастичким питањима (нпр. Вишић 1994; Вујичић 1996; Јовићевић 1995), као и о антропонимима (нпр. Грковић М. 1977; 1979; 1986; Маројевић 1985; Јовићевић 1985; Михајловић 1992; Пеић и Бачлија 1994; Стаматовић 1994; Ћосовић 1994; Чулић 1996; Шћепановић 1997), хидронимима (Вујичић 1982; Павловић З. 1994; 1996), дримонимима (Михајловић 1965) итд. Појачано интересовање за ономастику огледа се и у покретању часописа *Ономатолошки прилози* (1979–), који је сада води Александар Лома.

15. Централно место у српској лексикографији друге половине XX века имају по објективном значају, а и по обиму и квалитету, дескриптивни речници српског језика. Прави велики почетак српске лингвистике XIX века означило је објављивање *Српског рјечника* Вука Караџића 1818. Лексикографија је отада остала једна од главних грана српске лингвистике, још изразитије у XX веку, у првом реду због капиталног пројекта *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (1959–), чија израда траје до краја XX века и наставља се у XXI веку, а ангажује највећи део српских лексикографских снага.

Други велики подухват пада на другу половину XX века. То је шестотомни речник *Српскохрватског књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске (1967–1976, од 1969. само Матице српске). Речник садржи грађу стару 60 и више година захватајући донекле грађом и у време свог објављивања. Настао је преваходно трудом сарадника Института за српскохрватски језик САНУ, који су током дугогодишњег заједничког рада на великом Речнику САНУ и на Речнику Матице српске, створили колектив који се назива београдска лексикографска школа (И. Грицкат, М. Пешикан, Д. Гортан Премк, С. Ристић, М. Тешић, Ђ. Оташевић и др., в. Драгићевић, ур., 2014), а који се поред рада на конкретним лексикографским задацима успешно бави и теоријском лексикографијом.

Године 1966. објављен је речник Милоша Московљевића, који је убрзо по објављивању уништен из политичких разлога, тако да су Срби задуго остали ускраћени за једнотомни дескриптивни речник, а одличан школски речник српскохрватског језика остао је, нажалост, недовршен (Јоцић и Васић 1988; 1989).

Дакле, стицајем околности, које тешко да су све случајне, у српској дескриптивној лексикографији друге половине XX столећа, израда једног речника изузетно се одужила, на другом речнику је сарадња двају издавача прекинута пре краја посла па је издавање привео крају само један издавач, трећи речник је по објављивању уништен, а четврти није доведен до краја.

У српској дијалекатској лексикографији тога раздобља издваја се рад о лексици Васојевића (Стијовић Р. 1990), а речника писача је такође било мало (в. Стевановић 1983; Павковић 1984; Турлаков 1999).

Од историјских дескриптивних речника једини је *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* ЈАЗУ, 1880–1976, на којем су поред хрватских радили као уредници и сарадници и српски лингвисти. У њему је у 23 тома обрађено око 250 000 лексема.

Пројекатска етимолошка лексикографска истраживања су у српској лингвистици утемељена крајем XX века заслугом Павла Ивића и одмах су почела да добијају на замаху (Ивић П., ур., 1998), који се појачао у XXI веку.

Од специјалних речника издвајају се речник синонима (Лалевић 1974), двојезични речник српско-бугарских међујезичких хомонима (Иванова и Алексић 1999), фреквенцијски речници Смиљке Васић (1996, 1998, 2000), као и речници некижевних речи – жаргона (Андрић 1975; Милојковић 2000) и опсцене лексике (Богдановић, ур., 1998; Савић и Митро 1998; Шипка 1999) и др.

Заступљени су били и синтаксички речници: *Речник глагола: са допунама* (Петровић и Дудић 1989) и *Srpsko-mađarski rečnik glagolske rekcije* (Бурзан, Петровић, Вајда 1992).

Објављен је и већи број језичких саветника, поучника и сл. публикација, међу којима се квалитетом и популарношћу издвајају књиге Ивана Клајна (Клајн 1981; Клајн 1987 и др.) с више допуњених издања, са издањем на Брајевом писму и издањем у електронској форми.

Било је објављено и више речника страних речи: Вујаклија 1954, с више издања (врло популаран упркос скромном квалитету); Алексић 1978, с неколико издања; Ћирилов 1982 и Ћирилов 1991; Мићуновић 1988, с више издања; Клајн 1992; Шеховић 1997, с више издања; Оташевић 1999; чему се прикључују речници речи из једног страног језика: Шкаљић 1966; Ајдуковић 1997 (као регистар у монографији).

Посебно место у српској лексикографији разматраног периода има *Обратни речник српскога језика* (Николић М. 2000), који садржи и лексикографске информације као што су лематска форма, акценат речи, ознаку за морфонолошку измену обличке основе, податак о екавској и ијекавској форми, додатне коментаре уколико су потребни, и ознаку извора из кога је преузета реч.

У том периоду врло је била богата, квалитетом неједнака, српска двојезична лексикографија.

Српска електронска лексикографија тога раздобља није била још ни на почетку, а корпусна лингвистика се тек почела утемељивати, највише трудом Душка Витаса.

Од нерешених начелних питања у српској лексикографији друге половине XX века, међу најзначајнијима била су и остала питање језичког стандарда и језичког корпуса. Од онога што се одреди као српски језички стандард зависи и корпус српског језичког стандарда. Тај задатак је пренет на српску лексикографију почетка XXI века.

“Разуме се, све би могло бити и боље, и свакако – све би могло и морало бити и брже. А брже није још из неких разлога, више објективних, мање субјективних, које ја овако разумем. Историја лексикографије једнога језика одраз је политичке, социјалне и културне историје оних који тим језиком говоре” (Гортан-Премк 2017: 312).

16. Поређења словенских језика са другим словенским језицима заступљена су великим бројем радова у српској лингвистичкој славистици друге половине XX века, најчешће као поређења српског језика с руским (в. о томе напомену 23). Поређењима српског језика са другим словенским и несловенским језицима посвећен је зборник радова Клајн и Пипер, ур., 2010. Преглед типолошких истраживања дат је у раду Пипер 2000, а најновију слику о српском језику у светлу контрастивних и типолошких истраживања даје рад Алановић 2017.

17. Међујезичке разлике и сличности имају важно место у лингводидактичкој теорији и пракси, мада је у време узлета контрастивних истраживања понекад било и претераних очекивања од користи коју проучавање међујезичких сличности и разлика може донети настави страних језика, која је много сложенија од тога. Лингводидактика је у српској лингвистичкој славистици друге половине XX века била најзаступљенија у вези с наставом српскохрватског, односно српског језика (Димитријевић Р. 1955; Димитријевић Р. 1958; Николић Мил. 1965; Димитријевић Р. 1972–1978; Николић Мил. 1980; Николић Мил. 1999 и др.), али се од шездесетих година интензивније развија и у русистици (нпр. Митропан 1963; Костић С. 1968; Радошевић 1970; Радошевић 1973; Николић В. 1975; Николић и Межински 1984) да би деведесетих година дошло до новог узлета у оквирима савремене лингводидактичке теорије (в. Кончаревић 1991; Раичевић 1995; Кончаревић 1996; Кончаревић 1997), који ће највише плодова дати почетком XXI века¹.

18. Когнитивнолингвистичка истраживања крајем XX века тек су почела да добијају на замаху да би њихов пуни процват дошао у овом веку. Општем преглед те проблематике дат је у раду: Пипер 2006, а најновије стање исцрпно се осветљава у раду: Поповић Људ. 2017.

У целини посматрано, у истраживањима српског језика из когнитивистичког угла више је долазио до изражаја лингвистички него когнитивни аспект когнитивне лингвистике, уз сву условност таквог раздвајања њених саставница. Будући да је когнитологија наука о системима репрезентације знања и обраде информација, до које човек долази разним каналима”, односно наука која има за циљ да испита како се остварују процесу перцепције, категоризације и класификације и осмишљавања света, како се остварује раст знања и какви системи омогућују различите видове рада са информацијама, когнитивна лингвистика се бави језиком као средством организације, обраде и преношења информације, пошто је језик по свему судећи највиши ниво на којем се информација добијена разним каналима обрађује, интегрише, осмишљава, категоризује и класификује, због чега се посматра као водећи когнитивни механизам људске свести, који омогућује приступ когнитивном свету, који се не може непосредено опажати, и структурама људске свести.

У оној мери у којој је умесно разликовање два правца когнитивизма: рачунарског, односно компјутерског (који се назива и машински) и психолингвистичког, у српској лингвистици присутан је пре свега, ако не и искључиво овај други, при чему се и у његовим оквирима виде два правца – један претежно лингвистички, који је шире заступљени и бројем аутора и објављеним радовима, и други, претежно психолошки, који је, иако персонално ужи, такође заступљен лепим бројем истраживања са уочљиво добром проблемском и методолошком повезаношћу, будући да се скоро сва та истраживања спроводе у Лабораторији за експеримен-

¹ В. више о томе (са литературом) у овој књизи у глави посвећеној српској лингвистичкој русистици друге половине XX века.

талну психологију Филозофског факултета у Београду, и да се у њима најчешће препознаје истраживачки рукопис Александра Костића, као аутора, коаутора или ментора радова, који, иако остварени у оквирима когнитивне психологије, имају несумњиви значај за когнитивну лингвистику јер се у њима предмет проучавања (српски) језик, разматра из когнитивнопсихолошког угла.

Та два упоредна тока когнитивнолингвистичких проучавања српског језика, један више лингвистички, а други више когнитивнопсихолошки, понекад се додирују, али чешће теку одвојено, чак толико да су узајамна упућивања аутора једних истраживања на резултате истраживања оних других доста ретка, умногоме зато што ни избор проблема, приступа и метода чешће нема него што има много додирних тачака. У оној мери у којој когнитивна лингвистика има јединствен иако хетеронимичан предмет, успешност даљих когнитивнолингвистичких истраживања у ужем смислу вероватно ће доста зависити од степена стваралачког приближавања два поменута тока когнитивнолингвистичких проучавања на српском језичком подручју, као и од неговања таквог образовања будућих лингвиста у којем би од почетка студија обе компоненте когнитивне лингвистике и целина когнитивне лингвистике имале приближно једнаку заступљеност, и организовања таквих научних пројеката на којем би се когнитивни психолози и лингвисти систематски сарађивали у решавању заједничких задатака.

Уосталом, са извесним уопштавањем и уз ризик поједностављивања, који уопштавања носе, може се рећи да је слична ситуација и у другим, културно, географски и језички удаљеним научним срединама. Највећи део онога што се у лингвистичким публикацијама појављује као когнитивна лингвистика јесте (когнитивна) семантика, као модеран наставак прогресивних семантичких праваца, уз мање или веће одклоне у правцу етнолингвистике, лингвокултурологије, невролингвистике и неких других интердисциплинарних области проучавања језика, при чему ни основни постулати когнитивне семантике нису ни декларативно ни оперативно општеприхваћени, него се неки од њих, имплицитно, а ређе експлицитно, више прихватају, а други мање, као, уосталом, и у другим наукама и научним дисциплинама.

19. Пажњу су привлачила и стилистичка питања, како општа, тако и функционалности стилистичка питања као и она које се односе на језик и стил писца¹. Иако су се стилистичким темама бавили слависти из свих српских научних центара, међу њима су преовлађивали сарајевски слависти, додуше не само лингвисти него и проучаваоци књижевности, посебно Новица Петковић и Малик Мулић. Од краја деведесетих година тежиште стилистичких истраживања је у Београду, захваљујући, пре свега, радовима Радоја Симића, што ће бити још изразитије на почетку XXI века².

Више монографија имало је за предмет питања језика (и стила) појединих писаца: Иве Андрића (Станојчић 1967); Милована Видаковића (Кашаћ 1968); Михаила Лалића (Ђорац 1968); Растка Петровића (Миновић 1970); Јакова Игњатовића (Јерковић Ј. 1972); Љубомира Ненадовића (Јерковић Ј. 1976); Владислава Петковића Диса (Стефановић 1974); Богобоја Атанацковића (Јерковић Ј. 1981);

¹ На пример, Павловић М. 1956б; Станојчић 1967; Ђорац 1968; Павловић М. 1969; Миновић 1970; Стефановић 1974; Јовић 1975; Младенов 1980; Тошовић 1988б; Савић и Половина 1989; Тошовић, ур., 1991; Луковић 1994; Ђорац 1974а; Ковачевић 1991; Човић 1991; Радуловић 1994; Тошовић 1995; НССВД 23/2 1995; Рајковић 1996; Сими 2000; Ђорац 1974б.

² Исп.: Чаркић 1995.

Лазе Лазаревића (Станојчић 1982); Јована Хаџића (Суботић 1989); Чеда Вуковића (Радуловић 1994); Добрице Ћосића (Рајковић 1996); Тамила Сијарића (Стевовић С. 1997) и других.

20. Српска славистичка историографија била је мање усмерена на научне школе и теорије (у том погледу издваја се књига: Ивић М. 1963)¹, на процесе у развоју славистике или неке њене гране или периоде (нпр. Грицкат 1988; Радуловић 1990), или институционалну делатност (Сто година лексикографског рада у САНУ 1993; Грицкат 1996), а много је више била усредсређена на личности, при чему су највећу пажњу привлачили Вук Караџић и његово филолошко дело, најчешће поводом неке годишњице², у неким случајевима поводом поновног издавања Караџићевих дела. Покушаји да се дело Вука Караџића сагледа и критички, или да се критички оцене разлике између Вуковог и вуковског језика били су у датом периоду знатно ређи³.

Поред радова о Вуку Караџићу више радова било је посвећено и неким другим српским филолозима, пре свега, Сави Мркаљу, Ђури Даничићу, Александру Белићу (и поновном издавању њихових дела)⁴. Објављен је и низ научних зборника посвећених посебно заслужним српским лингвистима и славистима: Вуков зборник 1966; Белићев зборник 1976а; Белићев зборник 1976б; Даничићев зборник 1976; Зборник о Даничићу (НССВД 1976); Мошинов зборник 1977; Зборник Милки Ивић и Павлу Ивићу (ЗБМСФЛ 1984–1985); Кошутевићев зборник 1986; Вуков зборник 1987а; Вуков зборник 1987б; Вуков зборник 1988; Зборник Александру Младеновићу (ЗБМСФЛ 1990); Кочишев зборник 1993; Зборник Вери Јерковић и Јовану Јерковићу (ЗБМСФЛ 1994); Шафариков зборник 1996; Вуковићев зборник 1998; Зборник Драгољубу Петровићу (ЗБМСФЛ 2000) и др.

Часопис *Јужнословенски филолог* посветио је више бројева истакнутим лингвистима и славистима и донео њихове биобиблиографије: Библиографија радова професора Александра Белића / И[рена] Г[рицкат] // ЈФ. – Бр. XXIV (1959–1960); Библиографија радова Степана Куљбакина / Нада Ђорђевић // ЈФ. – Бр. XXIX, св. 3/4 (1973); Библиографија радова професора Михаила Стевановића / Д[рагана] Мршевић // ЈФ. – Бр. XXX, св. 1/2 (1973); Библиографија радова Берислава Николића / М[илица] Р[адовић]–Т[ешић] // ЈФ. – Бр. XXXIII (1977); Библиографија Радосава Бошковића / [Драго Ђупић] // ЈФ. – Бр. XL (1984); Библиографија професора Михаила Стевановића / Драгана Мршевић–Радовић // ЈФ. – Бр. XLVII (1991); Библиографија радова академика Павла Ивића / [Слободан Реметић] // ЈФ. – Бр. LVI, св. 1/2 (2000); Биобиблиографија академика Ирене Грицкат-Радуловић / Милена Марковић // ЈФ. – Бр. LXVI (2010); Библиографија академика Милке Ивић / Милена Марковић // ЈФ. – Бр. LXVII (2011).

¹ У књизи Милке Ивић Правци у лингвистици (1963), једној од најпревођенијих књига српске лингвистике, дат је, поред осталог, преглед најважнијих поглавља из историје лингвистичке славистике.

² На пример, Белић 1947; Караџић 1948; Мркаљ 1949; Поповић М. 1964; Стојановић Љуб. и др. 1968; Пешикан 1970; НССВД 2 1972; НССВД 3 1973; НССВД 5 1975; Добрашиновић 1980; Поповић М. 1983; Караџић 1984; Добрашиновић 1987; Кашић 1987; Милисавац 1987; Окука 1987; Стевановић 1987; Стојановић Љуб. 1987; Вуков зборник 1988; Стевановић 1988а; Ђупић 1988; НССВД 17/1–5 1988; Милисавац 1989; Остојић 1989; Пецо 1990а; Станојчић 1990; Окука и Станчић 1991; Самарџић 1995; Унбегаун 1995.

³ На пример, Костић Лазо 1964; Селимовић 1967; Самарџић 1995; Ивић М. 1990; Костић Лазо 1999.

⁴ Уп. Мркаљ 1949; Мркаљ 1983; Мркаљ 1995; Даничић 1962; Даничић 1975; Даничић 1981; Даничић 1983; Даничић 1984; Белић 1988–2000; Ђупић 2000.

21. Шира интердисциплинарна проучавања српског језика почињу од седамдесетих година XX века, али их је знатно раније наговестила докторска дисертација из развојне психолингвистике Миливоја Павловића (Павловић М. 1920). Интересовање за психолингвистику¹, које је дало низ одличних публикација Института за лингвистику у Новом Саду из области развојне психолингвистике, касније је изгубило на интензитету. Почети бављења етнолингвистичким темама налазили су методолошко упориште првенствено у радовима Никите Толстоја (Толстој 1995; в. прегледни рад: Сикимић 2007), а теолингвистичка истраживања која су крајем XX века још била врло малобројна, распламсаће се у XXI веку, трудом, пре свега, Ксеније Кончаревић (в. Кончаревић 2015; Кончаревић и Петровић 2016).

22. Највише снаге утрошено је на социолингвистичку проблематику (Радовановић М. 1979; Нејлор 1996; Петровић Д. 1996, Радовановић, ур., 1996; Ковачевић 1997; Одбор за стандардизацију 1998–2000; Брборић 2000; Маројевић 2000 и др.; в. библиографски преглед у: Бугарски 2009), како теоријску, тако и дескриптивну и проблемску, а такође на полемике, које су, нажалост, често биле новинске и памфлетске, одн. покушаји политичких напада и моралног оцрњивања опонента, што је далеко од науке. Такве новинске текстове њихови аутори су понекад поново објављивали у ауторским зборницима. Узоран пример аргументованог побијања таквих напада представља књига: Ивић П. 2014. У време када је против Павла Ивића поводом књиге *Српски народ и његов језик* (1971) вођена политичка кампања иницирана од органа Савеза комуниста задужених за језичку и културну политику, и када му је полиција одузела пасош због наводног национализма, његови каснији опоненти нису србовали (као ни каснији борци за људска права) чувајући своје партијске позиције, да би га деведесетих година они нападали здесна оптужујући да изневерава националне интересе. То је једно од жалосних сведочанстава када се политика и лични интереси уплићу у живот науке, чега је у српској слависти највише било у вези са социолингвистичким темама. Ипак, то је остала маргинална појава у развоју српске лингвистичке славистике друге половине XX века, испуњеном великим прегнућима и крупним резултатима

ЛИТЕРАТУРА²

Алановић 2017: Алановић, Миливој. Српски језик у светлу контрастивно-типолошких истраживања // *Јужнословенски филолог*. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 355–388.

Белић 1901: Belić, Alexander. Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplificativsuffixe // *Archiv für slavische Philologie*, 1901, Bd. 23, S. 134–206.

Белић 1931: Белић, Александар. L'accent de la phrase et l'accent du mot // *TCLP*. – Br. IV (1931), str. 183–188.

Белић 1934: Белић, Александар. Језик и музика // *Наш језик*. – Бр. III, св. 6 (1934), стр. 161–166.

Бјелетић, ур., 2013: Ка изворима речи: Тридесет година Етимолошког одсека Института за српски језик САНУ: зборник радова. Приредила Марта Бјелетић. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2013.

Богдановић 2000: Богдановић, Недељко. Инвентар морфолошке проблематике призренско-тимочких говора // *Српски дијалектолошки зборник*. – Бр. XLVII (2000), стр. 309–335.

¹ Исп. Савић 1986; Васић С. 1994.

² За упућивања у тексту на посебне публикације објављене у периоду 1950–2000. године в. библиографију посебних публикација у књизи: П. Пипер, Прилози историје српске лингвистичке славистике: друга половина XX века. Београд: Чигоја штампа, 2018.

Бугарски 2009: Бугарски, Ранко. Селективна социоллингвистичка библиографија: СФРЈ / СРЈ / Србија: 1967–2007. – Београд: Народна библиотека Србија, 2009.

Бошковић 1936: Бошковић, Радосав. *Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*. Београд 1936, 1–154. (Библиотека Јужнословенског филолога, 6)

Влајић-Поповић 2017: Влајић-Поповић, Јасна. Етимологија српског језика данас (уз осврт на јуче и поглед ка сутра) // *Јужнословенски филолог*. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 137–161.

Гортан Премк 2017: Гортан-Премк, Даринка. Српска лексикографија данас // *Јужнословенски филолог*. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 291–313.

Грицкат 1988: Грицкат, Ирена. Наука о српском језику код Срба у другој половини XIX века // *Наш језик*. – Књ. 27 (н. с), св. 5 (1988), стр. 295–323.

Грицкат 1996: Грицкат, Ирена. Наука о језику у делатности Академије // *Глас / САНУ*; књ. 379. Одељење језика и књижевности; књ. 15 (1996), стр. 1–83.

ДЛС 2002: Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе зборник радова. Нови Сад: Матица српска; Београд: САНУ: Институт за српски језик САНУ, 2002.

Драгићевић 2008: Dragičević, Rajna. *Leksička semantika*. U knj. *Lingvistika Milke Ivić / ur. P. Piper i M. Radovanović*. Beograd: XX vek, 2008, str. 233–255.

Драгићевић 2007: Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007. (Друго издање 2010)

Драгићевић 2010: Dragičević, Rajna. *Leksička semantika u srbistici krajem 20. i početkom 21. veka*. U knj. *Srpska lingvistika = Serbische Linguistik / Eine Bestandsaufnahme, herausgegeben von Christian Voß und Biljana Golubović*. – München; Berlin: Verlag Otto Sagner, 2010, str. 15–33.

Драгићевић, Рајна [ур.]: *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси: колективна монографија / ур. Рајна Драгићевић*. Београд: Филолошки факултет, 2014.

Драгићевић 2017: Рајна Драгићевић. Српска лексикологија данас: садашње стање и перспективе // *Јужнословенски филолог*. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 259–290.

Драгичевић, Милан и Слободан Реметић 2001: Драгичевић, Милан. Реметић, Слободан. Српска дијалектологија на почетку XXI века. У књ. *Филозофско-филолошке науке на почетку 21. вијека: проблеми и правци развоја: зборник радова са научног скупа: Бања Лука, 7–8. децембра 2001*. Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци, 2001, стр. 143–158. (Научни скупови; књ. 2)

Иванова, Ценка и Алексић, Мариана 1999: Иванова, Ценка. Алексић, Мариана. *Српско-бугарски речник, тематски, хомонимни*. Велико Търново: Издателство ПИ, 1999.

Ивић М. 1963: Ивић, Милка. Репертоар синтаксичке проблематике у српскохрватским дијалектима // *Зборник за филологију и лингвистику*. – Бр. VI (1963), стр. 13–31.

Ивић М. 1975: Ивић, Милка. *Лингвистика у овим садашњим, седамдесетим годинама* // *Летопис Матице српске*. – Год. CLI, књ. 416, св. 6 (1975), стр. 827–832.

Ивић М., ур., 2005: Пипер, Предраг. Антонић, Ивана. Ружић, Владислава. Танасић, Срето. Поповић, Људмила. Тошовић, Бранко. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. – У редакцији Милке Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска, Београд: Београдска књига, 2005.

Ивић П. 1960: Ивић, Павле. Почетак организованог рада на лингвистичкој географији код нас // *Наш језик н. с.* – Бр. X, св. 3/6 (1960), стр. 101–107.

Ивић П. 1961–1962: Ивић, Павле. Број прозодијских могућности у речи као карактеристика фонолошких система словенских језика // Јужнословенски филолог. – Бр. XXV (1961–1962), стр. 75–113.

Ивић П. 1962–1963: Ивић, Павле. Инвентар фонетске проблематике штокавских говора // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду. – Бр. VII (1962–1963), стр. 99–110.

Ивић и Лехисте 1963–1972: Ивић, Павле. Лехисте, Илсе. Прилози испитивању фонетске и фонолошке природе акцената у савременом српскохрватском књижевном језику // Зборник за филологију и лингвистику. – Бр. VI; Бр. VIII; Бр. X; Бр. XII; Бр. XIII, св. 2; Бр. XV, св. 1 (1963–1972).

Ивић П., ур., 1998: Огледна свеска / ур. Павле Ивић. Београд: Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, 1998. (Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија; књ. 15)

Ивић П. 1994: Ивић, Павле. Неоакут на падинама Копаоника // Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – Бр. XXXVII (1994), стр. 249–256.

Ивић П. 2009: Ивић, Павле. Српски дијалекти и њихова класификација / приредио Слободан Реметић. Сремски Каровци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009. (Библиотека Елементи ; бр. 81)

Ивић П. 1991: Ивић, Павле. Рад на лингвистичкој географији у Југославији. У књ. Из српскохрватске дијалектологије : изабрани огледи III. – Ниш : Просвета, 1991: стр. 49–66.

Ивић П. 2014: Ивић, Павле. Полемички и други сродни списи. – Приредила Рада Стијић. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014.

Ивић и Александер 1974: Ивич, П[авле]. Александер, Р[онела]. Рефонологизација количества гласног в качестве в одном юго-восточном сербском говоре. У књ. Общесловјанский лингвистический атлас: материалы и исследования 1971. Москва : Наука, 1974, стр. 18–21.

Ивић и Реметић 1990: Ивић, Павле. Реметић, Слободан. Рефлекси акценатованих вокала *e* и *o* у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине // Косовско–метохијски зборник 1. Београд: Српска академија наука и уметности, 1990, стр. 163–173.

Јокановић-Михајлов 1983: Јокановић-Михајлов, Јелица. Природа узлазних акцената у прогресивнијим штокавским говорима // Српски дијалектолошки зборник. – Бр. XXIX (1983), стр. 297–338.

Јокановић-Михајлов 2006: Јокановић-Михајлов, Јелица. Акцент и интонација говора на радију и телевизији. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006.

Јокановић-Михајлов 2012: Јокановић-Михајлов, Јелица. Прозодија и и говорна култура. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2012.

Јокановић-Михајлов, Томић, Крајишник 1992: Јокановић-Михајлов, Јелица. Томић, Т. Крајишник, Весна. Утврђивање скупа базичних тонских карактеристика битних за реализацију комуникативних функција исказа. У књ. Зборник радова XXXVI конференције ЕТАН-а. Београд: Југословенски савез за електронику, телекомуникације, аутоматизацију и нуклеарну технику, 1992, стр. 19–26.

Клајн 1996: Клајн, Иван. Лексика. У књ. Српски језик на крају века / редактор М. Радовановић. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности: Службени гласник, 1996.

Клајн и Шипка 2007: Клајн, Иван. Шипка, Милан. Велики речник страних речи и израза. Нови Сад: Прометеј, 2007.

Клајн и Пипер, ур., 2010: Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати / уредили Иван Клајн и Предраг Пипер. Београд: САНУ, 2010.

- Кончаревић 2015: Кончаревић, Ксенија. Поглед у теолингвистику. Београд: Јасен, 2015.
- Кончаревић и Петровић 2016: Кончаревић, Ксенија. Петровић, Срђан. Српска теолингвистика данас: истраживачки проблеми и резултати // Јужнословенски филолог, 72, св. 1–2 (2016), стр. 159–186.
- Милетић 1933: Милетић, Бранко. Изговор српскохрватских гласова: експериментално-фонетска студија // Српски дијалектолошки зборник. – Бр. V (1933), стр. 1–160.
- Милорадовић 2013: Милорадовић, Софија. Општесловенски лингвистички атлас и учешће српских дијалектолога: ентузијазам не мањи од знања // Јужнословенски филолог. – Бр. LXIX (2013), стр. 367–390.
- Милорадовић 2017: Милорадовић, Софија. Лингвистичка географија у Србији: језички записи на картама и њихово читање // Јужнословенски филолог. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 113–135
- Николић Б. 1966: Николић, Берислав. Упитник за испитивање акцента у штокавским говорима // Јужнословенски филолог. – Бр. XXVII, св. 1/2 (1966–1967), стр. 307–336.
- Николић Б. 1969: Николић, Берислав. Основне дијалекатске акценатске појаве у млађим новоштокавским говорима // Јужнословенски филолог. – Бр. XXVIII, св. 1/2 (1969), стр. 189–207.
- Николић Б. 1972: Николић, Берислав. Акценатски системи у штокавским говорима СР Србије // Јужнословенски филолог. – Бр. XXIX, св. 1/2 (1972), стр. 275–303.
- НССВД 1982: Лексичка и граматичка синонимичност у српскохрватском језику: зборник радова // Научни састанак слависта у Вукове дане. – Бр. 12, св. 1 (1982).
- НССВД 1992: Лексичко-семантички систем српскохрватског језика: зборник радова // Научни састанак слависта у Вукове дане. – Бр. 22, св. 2 (1992).
- ОКДА 1987: Общекарпатски дијалектолошки атлас: вступителни изданање. Скопје: Међународна редакциона колегија ОКДА, Совет Академије наука и уметности СФРЈ, Македонска академија наука и уметности, 1987.
- Павловић М. 1920: / Pavlovitch, Milivoje. Le langage enfantin: acquisition du Serbe et du Francais par un enfant serbe. Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion, 1920. 203 p.
- Павловић М. 1953а: Павловић, Миливој. Значење придева с наставком -аст и његових варијаната. Наш језик IV/1–2, 1953, стр. 9–24; IV/3–4, 1953, стр. 99–114; IV/5–8; 1953, стр. 175–195.
- Павловић М. 1953б: Павловић, Миливој. Апстрактне именице с наставком -ост. Наш језик IV/9–10, 1953, стр. 296–307.
- Павловић М. 1959: Павловић, Миливој. Дијалектолошки атлас и проблематика српскохрватског језика // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду. – Бр. IV (1959), стр. 165–187.
- Павловић С. 2017: Павловић, Слободан. Српска историјска лингвистика на почетку XXI века // Јужнословенски филолог. – Бр. LXXIII, св. 3–4 (2017), стр. 163–205.
- Петровић Д. 1980: Petrović, Dragoljub. Srpskohrvatski jezik i Opštekarpatски дијалектолошки атлас // Zbornik Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Philologica. – Br. XXX (1980), str. 195–199.
- Петровић Д. 1999: Петровић, Драгољуб. Две српске прозодијске норме? У књ. Актуелни проблеми граматике српског језика. Суботица: Градска библиотека; Београд: Народна библиотека Србије: Институт за српски језик САНУ, 1999, стр. 227–231.
- Петровић и Гудурић 2008: Петровић, Драгољуб. Гудурић, Снежана. Неоакут на северном подножју Рудника. У књ. Зборник Института за српски језик САНУ: посвећено др

Драгу Ђупићу поводом 75-годишњице живота. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008, стр. 419–428.

Петровић и Гудурић 2010: Петровић, Драгољуб. Гудурић, Снежана. Фонологија српскога језика. Београд: Институт за српски језик САНУ: Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 2010.

Пецо 1970–1971: Пецо, Асим. Вук-Даничићеви акценатски принципи и наша стандардна прозодијска норма // Наш језик н.с. – Бр. XVIII, св.1/2 (1970–1971), стр. 93–102.

Пецо и Правица 1972: Пецо, Асим. Правица, Петар. О природи акцената српскохрватског језика на основи експерименталних истраживања // Јужнословенски филолог. – Бр. XXIX, св. 1–2 (1972), стр. 195–242.

Пијановић 2012: Пијановић, Петар. Српски културни круг: 1900–1918. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2012.

Пипер 1983–1984: Piper, Predrag. Psiholingvistički aspekt opozicije “unutra / spolja” kao mogućeg konstitutivnog faktora sistema semantičkih kategorija // Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije (Sarajevo). – 7/8 (1983–1984), str. 223–230.

Пипер 1998: Пипер, Предраг. Српска лингвистичка славистика деведесетих година XX века // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 54/55 (1998), стр. 9–44.

Пипер 1991: Пипер, Предраг. Увод у славистику. Књ. 1. Београд: Филолошки факултет, 1991.

Пипер 2000: Пипер, Предраг. О типолошким истраживањима у српској лингвистичкој славистици // Славистика. – Бр. IV (2000), стр. 17–24.

Пипер 2006: Пипер, Предраг. О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика // *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*. – Ур. П. Пипер. Београд: САНУ, 2006, стр. 7–47. (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија; књ. 1)

Пипер 2017: Пипер, Предраг. О српској лингвистичкој русистици друге половине XX века // Универзитетска славистика : традиције, савремено стање, перспективе. Ур. К. Кончаревић. Београд: Филолошки факултет, 2017, стр. 341–359.

Пипер, ур., 2010: Малцијева, Вјара. Тополињска, Зузана. Ђукановић, Маја. Пипер, Предраг. *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције* / у редакцији Предрага Пипера. Београд: Београдска књига, 2009. (Библиотека Пут у речи / [Београдска књига]; књ. 15)

Поповић, Људ. 2017: Поповић, Људмила. Актуелна питања когнитивнолингвистичких проучавања српског језика // Јужнословенски филолог. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 315–354.

Ракић-Милојковић 1995: Ракић-Милојковић, Софија. Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне // Српски дијалектолошки зборник. – Бр. XLI (1995), стр. 521–570.

Реметић 1997: Реметић, Слободан. Српски језик у лингвистичким атласима // Славистика. – Бр. I (1997), стр. 116–120.

Реметић 2007: Реметић, Слободан. Шездесет година дијалектологије у Институту за српски језик. У књ. Шездесет година Института за српски језик САНУ I: зборник радова. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007, стр. 179–193.

Реметић 2017: Реметић, Слободан. Српска дијалектологија јуче, данас и сутра // Јужнословенски филолог. – Бр. LXXIII, св. 3/4 (2017), стр. 85–112.

Савић С. 1986: Savić, Svenka. Psiholingvistika kod nas // Filologija / Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Razred za filološke znanosti, br. 14, 1986, str. 205–305.

Савић С. 1986: Savić, Svenka. Razvojna psiholingvistika: (odabrana i komentarisana literatura za period od 1970–1975). Novi Sad: Institut za lingvistiku, 1976.

Сикимић 2007: Сикимић, Биљана. Етнолингвистика у Србији: од реконструкције културе до теренских истраживања / Биљана Сикимић. Свет речи. Год. 11, бр. 23–24 (2007), стр. 37–42.

Станојчић 2011: Станојчић, Живојин. Београдска (Белићева) лингвистичка школа. У књ. Српска енциклопедија. Т. 1, књ. 2. Нови Сад: Матица српска; Београд: САНУ: Завод за уџбенике, 2011.

Тутњевећ 2016: Тутњевећ, Станиша. Српски културни наратив. Београд: Свет књиге, 2016.

Чаркић 1995: Чаркић, Милосав. Стилистика на српском језичком подручју: кратак историјски преглед // Наш језик. – Бр. XXX, св. 1/5 (1995–1996), стр. 109–121.

Чаркић 1997: Чаркић, Милосав. Србская лингвистика текста // Stylistyka (Opole). – Бр. 6 (1997), стр. 541–564.

Сведенија об авторе:

Предраг Пипер,
доктор
професор
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Predrag Piper,
Doctor of Philology
Professor
Faculty of Philology
University of Belgrade

predrag.piper@ya.ru